

D. D.

APHORISMI MISCELLANEI

AD

IDEAM
ERUDITI
PERTINENTIA
TRACTANTES,
QUOS

Permittente Ampliff. FAC. PHIL. Reg. Acad. Aboënsis
Censuræ publicæ submittunt

SIGFRIDUS
PORTHAN

PHILOS. MAG. & HISTOR. LITT. DOCENS,
ET

CAROLUS GUSTAVUS WEMAN

WIBURGENSIS,

DIE 16 MARTII ANNI MDCCLXV.

L. H. Q. A. M. C.

ABOÆ,

Impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

Hoc primum Philosophia promittit,
sensum communem.

Seneca, Ep. V.

Nemo difficulter ad naturam reducitur,
nisi qui ab illa discedit.

Idem, Epist. L.

PRÆFATIO.

Nihil heic novi Benevole Lector expectabis. Cum tam diu jam eruditionem plurimis in locis & alio atque alio temporis intervallo excultam novimus, cumque, ubicunque aliquantum morata fuit, satis ansa data sit origines, progressus & decrementa ejus, eorundemque varias causas atque affectiones rimandi, tam utilitates quam abusus detegendi, mirandum sane esset, si vel aliquo adhuc modo in ignorantia versaretur cultior orbis, quid eruditio, aut quis sit Eruditus? Tum separatim, tum conjunctim cum aliis & diversa ad eadem relatione, affatim hoc argumentum pertractatum est, nec alia nos proferimus, quam quibus dudum Eruditorum plena fuisse volumina; observationes cuicunque, ex quo vel paululum cogitare ac meditari inceperit, confestim atque facillime perspicundas. Si cui volupe fuerit, objiciat igitur nobis, & haud refragantibus, illud Catonis: "Stulte quis negavit." Nihil profecto dicet, de quo dudum non fuerimus plene perfoasi. Nimis, porro, foret proluxa tractatio, sublimioraque sunt argumenta quamplurima, quam ut omnia quæ Idea Eruditi complectitur, vel in transitu tangere, nedum exhaurire potuerimus. Animi causa & virium quas tenues novimus exercitationem querentes atque periculum facturi, otio dato & promiscue tantum, sicut inscriptio quoque opellæ indigitat, congestimus veritates quasdam vulgo agnitas; quarum potissimum meminisse potuimus, aut de quibus huc illucve aliquid notatu dignum in scriptis virorum ab eruditione & perspicacia commendatorum invenimus; occasiones suppeditaturi, quibus ipse quivis longius progredi poterit, variarumque rerum notiones sparsim proponere annixuri, ex quibus ceu minutioribus articulis catenam rite coherentem & serie atque ordine debitis disposita ratiocinia formare, maturiorum erit ingeniorum gloria. Occurrent ob argumentorum quandam co-

gnationem aliquoties talia, quæ ante jam in Dissertatione “de mediis restaurandæ barbariei” diximus, sed quæ hic tamen repetere aut paulo uberius illustrare haud ab re esse duximus. Cæterum veritatum vulgo notarum eam esse in genere tantum non omnium naturam, nemo ignorat, ut licet cito ac præter operosum laborem detegantur facilesque intellectu sint, nunquam de iisdem sedula tamen nimis evadat recordatio, vel crebriores quam opus est meditationes instituuntur; quod, ubi sermo de eruditione est, cum de ipsis Eruditis valet tum de quibusvis aliis, aliter atque aliter sententiam de illis dicentibus. Ubi fortassis eadem eademque dicta sæpius una vice repeti a nobis videbuntur, meminerit Ben. Lector, minus nos de oblectando quam de utiliter inserviando esse sollicitos, cum utrumque insimul præstare non valeamus. Sed & quemlibet præterea, qui ipse meditationis subinde fecit periculum, neutiquam fugiet, eandem veritatem pro fundamento subterni, vel convenientiæ ac mutui nexus ergo illustrationi adhiberi posse, innumeris in rerum cogitandarum materiis, quantumcunque sæpissime diversæ primo intuitu appareant. Denique si etiam opusculum hocce, quatenus exercitium solummodo Academicum est, prolixius ac par erat factum esse alicui videretur, ingenue culpam fatebimur, veniam & benignam Lectoris interpretationem exorantes neminique controversiam movere gestientes, ad nos referre cupienti Pascalis illud: “multa scripsit, quia pauca scribendi otio carebat, vel forte detrectabatur laborem.”

APHORISMUS I.

Non illas semper cum vocabulis notiones, siue cum terminis ut ajunt ideas conjungimus, quas genuina vocum postulat significatio; cujus proinde ex mala in bonam atque vicissim mutationes, haud raræ hinc exitere. Sic in vernacula nostra

Stult /

Estet/ Öfverdådig/ Högstint, meliores quoque suos nec ingratos habent significatus, ut e contra pium, patientem & mansuetum vocari, sapius in opprobrio habetur. Pertinent quodammodo huc illa quæ de varii generis titulorum denominationumque in variis lingvis ac apud varias gentes fatis, Historia præeunte a multis notata sunt. Nobis Eruditi appellatio ob oculos versatur, cujus aliis tam gratus est sonus, ut cum vitæ valetudinisque dispendio hoc nomine honorari allaborent; alii quot eos eruditionis mactaveris encomiis, totidem se conviciis peti putantes, vehementer indignabuntur. Nec facile dictu videtur, utriusne partis major stultitia sit. Multis Eruditi non solum in contemptu sunt, sed & odio habentur, tanquam homines quos arrogantes atque intolerabiles plane de singulari quadam præ aliis omnibus excellentia sua opinionēs foverē existimant; in ipsa voce quoque exprobrationem cæteris mortalibus factam latere suspicantes. Varias videlicet multasque exprobrationes propria sibi culpa Eruditos contraxisse, difficulter & incassum negare quis præsumeret. Sponte concedant necessum est, qui a partium studio alienos se præstare cupiunt, communiter inter Eruditum & hominem morum Pædagogicorum, haud majus ac inter urbanum politumve & id bipedum genus (nomine forsan licet nequicquam ipsa re Latio ignotum) quod Petit-Maitres nostro ævo vocatur, discrimen interesse; i. e. aut nulum aut ut plurimum vix sensibile. Quod adhuc illucescet clarius, si in ferendo judicio non oculis solum atque externo ex apparatu rem metiaris, sed pedantissimum sub holoserica veste non infelicius gliscentem, quam urbanitatis & culturæ ridiculam quamvis affectationem sub panno villosa adfutisque manicæ centunculis se prodentem, probe dignoscas,

APHOR. II.

Natura hominibus inditum est ardens quoddam atque vehemens sciendi desiderium, nec ullius facile rei ignorantiam pari ac notitiam honore habemus. Hoc apud illos quibus initio vel solitudinis amor, vel vitæ generis constitutio & indoles, fecessum e strepitu populi commendaverant, prima jecisse ejus rei fundamenta certum ducimus, atque elementa produxisse, quam nunc eruditionem salutant; protraxisse sensim e latebris suis Philosophos inserviendi cupidinem, ambitionem & aliorum curiositatem. Liberales se primum novis hospitibus reliqui homines præstiterunt; brevi post autem, quid reciperent ipsi, circumspicere cœpere. Quæ igitur ardentior modo fuerat amicitia, paulatim in frigus, odia & inimicitias ita conversa est. Divortium quoque subinde quæsitum, quod vero ne fieret, perspecta mutui necessitas auxilii obstitit: inventa utrinque affatim exprobrationum & calumniandi materie, adhucdum discors unio tali pacto continuatur. Multa habere solent Eruditi, quæ cæteris mortalium objiciant, neque his vicissim aut res videntur aut verba deesse. Utraque pars, cum neutram culpa vacare facile intelligatur, insons nihilominus & labis expers videri exoptat: Conceditur interdum, ambabus esse quærelæ rationes, sed exorta confestim quæstione, utrine graviores majorisque momenti sint? denuo exardescunt animi. Manebit hæc in perpetuum lis, omnique mehercle qui arbitri sibi partes sumere satagit, aqua hærebit. Hactenus certe judicia sua interponere conatis, ab his quibus dicam scripserant, odia retributa sunt, ab illis sub quorum signis militaverant, ejusmodi relata gratia, quam nullius movere invidiam oportere credimus.

APHOR. III.

Num autem probabilitas adest, vel unum eorum qui eruditionem Eruditosque vituperant, ipsi sibi ignorantiam aut stupiditatem obijci passurum? Nemo est qui nesciat, omnes vero cum ad rem ventum fuerit obliviscuntur, tantum non semper hunc esse controversiarum fontem atque originem, quod suspendendi ad peractum usque examen judicii molestiam magis ac par est extimescamus, nec illud quidem, quod princeps tamen momentum esse assolet, curantes, an revera tantum ac primo intuitu visum fuerat, aliorum a nostris, & vicissim, cogitata differant? Andabatarum more pugnamus & in verbis modo lis est; Sua cuique vitæ ratio placet, idque frequentissime istam ob unicam causam, quod illa jam aliquatenus ipsi perspecta sit, cæteras fere omnes ignorant. Rite applicatum & genuino suo loco positum nihil est quod usum non præstet suisve careat deliciis, sed hanc utilitatem in rebus quas ipsas nescimus, cernere non possumus, unde haud injuria in proverbium Eruditi receperunt, "artem non habere osorem, nisi ignorantem"; Cujus proinde axiomatis in illa quam, nuper diximus insita sciendi cupidine ratio est. Fit ex ignorantia primo, ut quid rerum pretium sit nos fugiat, indeque porro ut negligamus easdem, contemnamus, aversemur, oderimus. Ita tamen, ut haud negandum sit, nequaquam solere, quibus sic fastidia nascuntur, solos semper in culpa esse; quin sapissime nec levius ad animos exasperandos momentum conducit temeraria & immodica adversariæ partis jactatio invidiæ generandæ, si quidquam, aptissima. Atque hoc equidem respectu exprobrandi occasiones ipsis ab Eruditis datas concedimus (Aph I.); sed & eodem simul intuitu id quoque subjungimus jure, quod homines quidem, sed nullatenus

aliis hominibus esse inferiores, eo se ostendant. Utcunque igitur de Eruditis valeat apophtegma illud Biantis: "plurimi mali sunt", multoque licet major idiotarum & ineptorum numerus sit, quam dignorum nomine, in hoc certe nihil est quod & alibi locum non obtineat, neque in eo quæstio versatur, utrum plurima Eruditorum pars quos affectant titulos haud mereantur, sed an malorum apud eos ad bonos proportio, illam quæ apud alios esse consuevit, superet? Ubinam gentium is enim mos adhuc receptus est, quod videri vocarique placet, idem vere quoque & ipsa re esse? Hoc exspectare; non certe ut in istac quam nos incolimus terra sunt, homines imaginari est, sed quales fortassis in planetarum aliquo reperientur. Jurisperiti e. g. & Judices, Medici, Milites, Fœminæ denique: in his omnibus eorum numerum maximum putabimus, qui & intelligunt quæ præstanda sibi sunt & serio curant? Inter hos scilicet plurimos mortalium invenies, qui in suis & aliorum negotiis exactissime jus & æquum observant? qui omnium optime sanitatis regulas, intemperanter haudquaquam vivendo, recordantur? laborem molestiasque perferre sunt edocti, factis æque ac dictis fortitudinem, & illam quidem quæ a ferocia & temeritate longe differt, exprimunt, nec in acie modo sed & in lecto, extremisque jam fatis proximi, mortem contemnunt? agere inhonesta quam dicere, vel aliis præsentibus audire, haud pejus oderunt?

APHOR. IV.

Sed eruditione corruptorum exempla adsunt? Jacobus Anglorum Rex, qui librorum causa reipublicæ curam neglexit, eoque diuturnis pariter ac tristissimis turbis ansam dedit, Ferdinandus Imperator, qui in gravissimarum rerum deliberationibus integras pagellas ex Officiis

ficiis Ciceronis recitare solitus erat, & nescio quòt non alii, cum noxiam esse tum ridiculam eruditionem probantes citantur. Post ea quæ Aph. præc. dicta sunt, exemplis pugnare haud opus esse intelligitur, atque adductis & quæ cum iisdem conspirant totidem opponi posse, satis demonstrantia quid ad magnos in omni vitæ genere viros formandos præmissa prudens institutio omni ætate conduxerit, quidque hi exinde emolumenti tum ipso sub labore ceperint, tum quomodo ad audendum primo & præclara sectanda, aliorum qui præcesserant successibus excitati atque ad honestam æmulationem provocati sint. Proferuntur hic tamen ejusmodi etiam subinde probandi asserti documenta, ubi utrum vituperii graviores an laudum rationes adsint, sub judice lis est. Quibus v. c. forte annumeranda erit de qua Courbeville (in Notis ad Gratiani Heroëm) agit memorabilis illa successio quatuor heroum sagatorum Achillis, Alexandri, Cæsaris & Ludovici II. di Principis Condatiensis.

APH. V.

In ejusmodi vero exemplis, quæ sicut diximus ad inutilitatem vel etiam ad damna eruditionis probanda jactari solent, causæ erroris committendi variæ esse possunt. Prima occurrit summa illa quæ ubique conspicitur, tam in privatis quam publicis institutis, negligentia praxis ac ad vitæ communis usus applicationis, simul cum ipsis scientiis addiscendæ. Sæpe in cortice solum anxie nimis hæremus, in terminis, disponendi methodis regulisque & subtilitatibus ejus generis, cui plus acuminis quam solidi usus inest. In legendo curiosiores sumus ut plurimum quam genuinæ utilitatis reportandæ studiosi; litteras ad opificiorum instar habemus & victus parandi tantummodo medium nobis sunt; libri optimi in variis lingvis plus lingvarum addiscendarum quam argumen-

gumentorum ergo quæ pertractant leguntur a. i. p. Quo tamen posterius nominato in abusu condemnando, sunt qui medii tenendi obliviscuntur, id v. c. indignantes quod in pueritia ipsis potissima cura injuncta sit linguarum; hoc enim dum memoria excellerent, judicii vero maturitate adhuc destituerentur, aliter haud facile potuit institui. Cæterum præjudiciorum quorundam vulgarium hic fontem reperies; Quorum e numero est ridiculum illud odium, vel contemptus potius, in quo non paucis sunt Auctores quos Classicos vocare sivevimus. Magni viri atque illustres fuerunt, qui Romæ & in Græcia olim summam imperii tenuerunt, vel admoti saltem negotiis civitatum curandis fuere, qui tum omnia hæc rerumpublicarum quibus sic præfuerunt negotia prudenter administraverunt, tum in quavis re minori eosdem se atque in gravioribus præstiterunt; quibus bene perspecta erat humanæ naturæ indoles, quique ex hac cognitione, multorum annorum experientiæ superstructa, genuinas hominum regendorum regulas formaverant, atque suorum proinde ad temporum rationes longe forsitan sagacius quam ad nostrorum nos solemus, attendere didicerant. Hos nostro ævo, ideo solum quod Græce Latineque scripta consignasse dicantur, superciliose despicimus; qui civilius loqui cæteris volunt non aliis amplius quam Academicis tantum & qui ex professo, ut aimus, in litteras incumbunt, utiles esse pronunciant. Quod & partim in caussa est, cur haud paucis multo ineptiores minusque ad rem apposite adhibitæ videbuntur Ferdinandi Imperatoris ex Cicerone sententiæ, quam in se fortassis fuere. Id vero quod heic maxime, risu ne an commiseratione nescio, dignum videtur, andabatarum illa pugna est inter Scholasticos eorumque supra (Aph. I.) nobis memoratos Antipodes (Petit-Maitres). Sunt præci ævi Scriptores, qui dum vixere non minori cer-

certe odio Pædagogicos mores hominesque persecuti sunt, quam vel cultissimus quivis illorum, qui nostris temporibus politi audiunt. Horum tamen jam in Pedantismi solum regionibus, & quod mireris summo cum honore, memoria conservatur; quæ alibi dudum periit oblivionique tradita est. Faciunt videlicet in hac re boni viri nostrates haud aliter ac Papicolæ, qui meretricum, latronum furiumque cadavera, quod martyrum eadem esse in sancta cordis simplicitate credant, summa cum devotione exosculantur. Pædagogos itaque videmus, qui discipulis vehementer indignantur, si obscenum aliquid in vernacula loqui ausi fuerint, dum e contrario ut Græce Latineque multo forsan turpiora in succum & sanguinem convertant, plagis præmiisque pariter propositis sedulo urgent. Qui flagitiis delectantur atque inhonestæ Veneri litant, utcumque Scholasticos imaginæ, apud Ovidium tamen, Martialem, Terentium, Tibullum, Catullum, Propertium &c. omnia invenient quæ polituli nostri in Gallorum Italarumve Comædiis, Fabulis Romanensibus rel. quærunt. Quid ergo? Si Scholastici pro textu veteribusque militant, politi versiones imitationesque ab recentioribus confectas amant, si libris alii, alii per conversationes spectaculaque corrumpuntur, si utrique parti tam theoretici sunt quam practici, alii quibus cum theoria praxis quoque vitiorum conjuncta est; tum certe meta omnibus eadem petitur, utut vias solummodo diversas ingrediantur. Vitia & scelera, licet intestina ipsis semper inter se odia & dissidia sint, ignorantia tamen atque errorum ope, quibus continue se immergunt & immerguntur mortales, ad virtutis inter hos regnum evertendum istis discordiis suis non minus momentum conducunt, quam illis quæ communi ei consilio inferre solent bellis.

APHOR. VI.

Altera etiam erroris iudiciiue nimis præcipitanter lati cāssa hic est, sine qua fieri vix posset, ut in polito adeo cultoque quale nostrum est seculo, a tam multis adhuc eruditio contemneretur. Complurimi sunt, saltem quod plerasque scientias disciplinasque attinet, qui studia deferunt, priusquam ad maturitatem aliquam ingenii pervenerunt, eaque ætateut delicias ac lenocinia earundem nec sponte quidem oculis oblata animadvertere, nedum ipsi quærere aut parare sibi valeant. Neque negandum est, hujus rei præter alias eam quoque rationem esse, quod methodus discendi præscribi primaque rerum addiscendarum fundamenta poni, non minus ampla vastaque his soleant, qui ad alia quævis vitæ genera destinati, per litteras non nisi præparandi aliquatenus sunt, quam illis qui ex professio studiis consecrantur: Ubi exiguum modo castellum delineandum erat, integræ urbis munimenta adumbrantur. Amplissimis itaque fundamentis jactis, siue absolvatur istac ratione ædificium, siue medio in opere & vix inceptum relinquatur, par utrinque damnum redundat. Illud si acciderit, multa in delineatione superflua erunt, desiderabuntur alia: Et dudum inter homines mos obtinuit, omnia quæ nobis ipsis inutilia sunt, eadem & cæteris mortalium, atque semper, talia putare. In promptu sententia est: nihil omnino ejusmodi disciplinas, nisi tricas tantum & leves quisquillas, cultoribus suis largiri. Nec mitius, si alterum ex positis fiat, litteras fatum inter hujusmodi censores manet: Quæ antea partim tantum vel certo respectu damnabatur eruditio, jam tota rejicitur. Cum enim ex solis fundamentis, ubi nihil aliud accesserit, nulla sane utilitas redundet, quanta his tamen, si continuatus labor fuisset, superstrui potuissent ædificia, insimul obliuiscuntur. Inanibus nimirum & quæ nulli-

us sunt pretii rebus, tantum impendimus temporis & operæ, ut vel dimidia ejus pars abunde sufficeret ad ea quæ in Scholis didicimus, tumque nec solliciti fuimus nec potuimus rite adhuc intelligere, si non augenda, at in ordinem tamen redigenda maturiusque rimanda. Ubi autem officia & munera publica nacti, numero pariter ac difficultate negotiorum obruimur, nec pares nos oneri ferendo animadvertimus, munera sic ipsa, quod inepti ad eadem simus, prætexuntur justissimamque scilicet excusationem præbent.

APHOR. VII.

Nec dissimiliter & hæc est adversariis hallucinandi occasio, quod multi, utcumque cæteroqui prudenter & industrie legant, muneribus jam admoti adeo tamen adhuc sedulo libros terere soleant, ut debita spartæ commissæ cura negligatur. Permittitur certo respectu Jacobum quoque Angliæ Regem eodem hic atque alios modulo nostro metiri, utpote quem hac in re peccasse dubio caret; sit etiam, quod nulla in alia vituperandus sit. Imo vero fieri potest, ut in eodem cum aliis luto & illi hæreant, quibus potissima cura non nisi Litteræ alioqui sunt injunctæ: E. g. si juventuti instituendæ præfetti sic proprii ingenii divitias augere nitantur, ut posthabeatur aliorum erudiendorum negotium; vel si Verbi Divini Ministri tam sedulo Theologicis libris invigilent, ut curandæ ecclesiæ obliviscantur. Committatur autem hic error a quocumque & cujuscumque muneris officiorumque generis homine, parum interest; ubique damnandus est, illique a quibus committitur nihil aliud faciunt quam avari, maximo totam per vitam labore thesauros, eo tantum fine ut defodiant, accumulantes; Aut saltim Historico cuidam similes sunt, Annales, quibus conscribendis diutissime jam insudaverat, publici tamen juris face-

re ideo semper detrectanti, quod indies novi aliquid accideret, in opere quod moliebatur haudquaquam prætereundum.

APHOR. IIX.

Multi sunt qui in delectu scientiarum & artium quas addiscere allaborant, amplectendi olim vitæ generis rationem non habent. Pone, qui Jurisconsultus futurus est, eum Metaphysicæ, Militem Philologiæ Sacræ e. s. p. navare operam; quid hoc aliud esset quam patentissimam Litteris indigne traducendis portam aperire? Si, qui ad Ministerium Ecclesiasticum destinati sunt, dum in Academiis versantur, eorum qui Mathesin, Historiam Naturalem, Oeconomiam, Medicinam &c. ipsis commendant haud bene forsitan mente percepta, principale sibi negotium in his positum esse existimarent, quæ modice quidem & post Theologiam inculcata, ut maxime ad institutum eorum pertinentem, frustranda certe laudibus suis non sunt, tum vero mirandum non esset, optimos quidem Oeconomos, sed pessimos ineptissimosque animarum pastores, ejusmodi Sacerdotes fieri. Proverbio verissime dicitur, id omnium maxime rebus rite gerendis conducere, si suum cuique officium spartaque curæ est, nemo se alienis immiscet. Quod prout circa munera recte obtinemus, ita non minus opus est, ut in artibus disciplinisque observetur; Nec aliud enim aliquid universa eruditio nisi theoria esse, hujusque singulis praxis commissa sibi vel committenda olim provincia, putanda est. Cognitio omnis quæ ad usum non deducitur, habitus qui in theoriæ praxisque connubio fundatus non est, sollicitudo atque industria quævis, in alienis nec propriis versata negotiis; hæ vero singulæ odio potius contentuque dignæ res sunt quam honore. Qui ejusmodi autem abulibus offensi, quamvis ideo sibi eruditionem & quoslibet Eruditos promiscue fugillandi liberta-

bertatem esse permissam autumant, pueris puellisque jure comparantur, ex nive aut centonibus pannisque larvas adornantibus & spectra, quæ præter ipsos qui fecere alius nemo extimescit.

APHOR. VIII.

Eruditum nimirum in genere dum intelligunt, vocemque in rigore & universo quasi ambitu sumunt, aliter ferme ac judicant, judicare nequeunt. Scientiæ tamen ipsæ artesque multæ sunt, quæ sane compluribus non omnes sed paucæ tantum tractantur & coli solent. Qui unam alteramve disciplinam elegerat, jamque ut talis, pro solito inter homines modulo, quæ hinc fluunt officia præstare annititur, is nihilominus eo adhuc non videtur, horum ex mente, culpa vacuus. Cum enim primo quidem non in illa vel isthac arte excellens, sed communi Eruditi vocabulo appellatur, porro & omnia ab eo postulantur, quæ ad perfecti Eruditi characterem pertinent. Qui v. g. Elegantioribus quæ vocantur Literis invigilat, injustus Eruditi appellationis usurpator audit, nisi & simul Mathesin, Physicam, Oeconomiam calleat; Alteri in his versato illarum ignorantia vitio vertitur. Nomina sequitur obligatio, & dum ille simplicioribus sollertis Oeconomi exemplum præire teneri creditur, ab hoc itidem volumus ut quæ illius sunt officia præstentur.

APHOR. X.

Bonos vulgo quoslibet præsumimus solita inter mortales industria in muneribus suis versantes communissimaque erga alios officia præstare non aspernantes, nec ad exactissimum omnia rigorem, quæ latius sumta obligationis vox aliqua complectitur, exigimus. Hoc vero multum abest, ut pariter ad eruditionis Eruditorumque patrocinium valeat? Qui Logicam v. c. profitetur, nunquam ex veris positis præmissis falsam elicuisse con-

elusionem debet; Quæ tum enim, si & huic subinde condonandi errores essent, totius foret Logicæ utilitas? Oeconomix & Historiæ Naturalis studia colens, nisi hic auri tonnarum annuos redditus ex quovis paucissimarum ulnarum agro sibi faciat, somnia erunt omnes Oeconomorum nostrorum labores: Nulla his videlicet experimenta incassum esse facta, nunquam calculos eluisse oportet casus inopinatos; deserta, unius vel alterius anni intervallo, sine etiam pecuniis omnique sumtuum perferendorum apparatu, in hortum Paradisiacum sunt immutanda. Sic & Doctrina Morum, cui bono a talibus inculcatur, qui se ipsos cum omni sua eruditione labe tamen haud immunes, sed ejusdem cum aliis hominibus naturæ esse, fatis frequenter produnt? Sicut autem eruditio in genere, omnium quæ homini agenda atque intelligenda sunt scientiam theoreticam includit, ita Eruditus etiam omnia simul mereri encomia unus teneretur, quæ alibi sola & singula ad magni viri ideam abunde sufficere creduntur.

APHOR. XI.

atis jam ni fallimur, in calumniis quæ solent Literatis affingi diluendis, versati sumus; ut orthodoxiam nostram declarasse in hoc articulo & hæreseos evitasse suspicionem jure putemur. Porro & alia genuini Eruditi vel eruditionis ad descriptionem pertinentia notabimus; Sed nonnulla tantum. Aliud enim præter Aphorismos Miscellaneos nec titulus nec præfatio opellæ pollicentur; Quod semel Ben. Lectori in memoriam revocasse sufficiat, ne bilem ei moveat, quod & ordinis dicendorum alicujus observandi parum hec simus studiosi, & ea quæ gravioris forsan erunt momenti sicco haud raro prætereuntes pede, paucisve vix oculis indigantes, ad digressionum modo

occafionculas aucupandas eisdem utamur, atque in iis adeo quæ leviora sunt ac particularia solum quædam concernunt, diutius immoremur. Circa illas igitur primo ingenii dotes, quibus a natura Eruditum nostrum oportet esse præditum, tam Philosophi quam Oratores, illi quidem regularum distinctionumque farragine, hi ampullatis magnificisque verbis & similitudinibus, admodum multa garrere solent, quæ magnopere vereris ut ipsi æque perspicue intelligant, ac aliis eadem docere pollicentur. Innumeræ quæstiones sunt, nescio de qua non re, maximam partem valde intricatæ, simulac valde otiosæ. Quæ quidem omnes & absolute damnandæ nimisque præcipitanter demetis & tricis annumerandæ non erunt, modo prudenter tractentur & animo ad occurrentia quævis arctorum intellectus nostri limitum indicia eodem ac alias quasvis novas inventiones loco honoreque habenda parato; sed & haud amamus tamen, fate-mur, has quorundam sapientum nimis accurate forsitan elaboratas, quæ intimos quoscunque cordis atque animæ humanæ recessus in tabula depictos sistunt, utrumne descriptiones dicemus an omnino delineationes topographicas? Cæterum licet ex multis quæ recenseri solent ingenii dotibus, hæc vel illa reliquis apud singulos homines prævaleat, quam prædominantem vocare siveverunt, atque revera distinctæ quodammodo facultates istæ inter se sint, hæc nihilo secius differentia difficillime explicari potest, isque omnium mutuus nexus & unio est, ut absque se invicem subsistere minime valeant. In Eruditi attributis considerandis, ad suum quisque captum atque placita rem exigit, & ad unum solummodo vel alterum requisitum haud raro ita sedulo attendimus, ut aliud quippiam, nec minus tamen, ac vel hoc, utile & necessarium, vel rejiciamus vel negligentius saltim quam par est curemus. Memoria & ingenii vel festivitati vel subtilitati vel profunditati (Minne, Dwiçhet, Spitsfundighet, Dimp.

Diupfinnigheit) ſui cuique immodici laudum præcones ſunt. Omnibus, ut diximus, opus eſſe, promiſcuam has doctes ſibi operam dare debere, veramque eruditionem in maturitate quadam, prudenti ſingularum uſu comparata, conſiſtere clarum eſt.

APHOR. XII.

Memoria cum Erudito tum cuivis homini alii ſumme neceſſaria res eſt, quam ideo ſolam ad eruditionem ſufficere vulgus credit; quippe quod opinione tantum regitur; omnia ut ſenſibus externis apparent, ſic reape quoque eſſe ſibi perſvadens. Prout vero heic id quidem acriori cenſura notari non debet, cujus conditio accurata ſemper examina non permittit, ita illi e contrario magis culpandi ſunt, qui perſpicaciores videri cupientes, vel contumelioſe proriſus de iſta animæ facultate verba faciunt, vel ut exiguæ ſaltim utilitatis eandem traducunt. Omnis namque facile perſpicit, qui quid inter inutilia & ea quæ opus ſunt discriminis interſit novit, quam ſiculnis illa ſententia fundamentis ſuperſtruatur. Adoptata videlicet aliquando opinio eſt, unde vero primum profluxerit nescio, iudicium cum memoria non conſiſtere. Quod tamen auxiliatur eidem potius, unius cum altera re vel ſimilitudinem vel diſſimilitudinem oſtendens, unde ſingulas retinendi facultas enaſcitur; Sicut in iudicando viciffim præſtantiffima eſt memoriæ opera, dum ab hiſ ad illas nos ideas deducit, atque ita plures examinandi libertatem dat, quarum peracta comparatione, optimam ſibi viſam iudicium eligit. Nam & ipſa vox iudicii delectum importat, qui certe, niſi pluribus inter quæ inſtituatur ſimul præſentibus, eſſe nequit. Pauciſſima porro ſunt quæ ipſi invenimus, ſed noſſe oportet, nec ſemel iterumque ſed ſæpius noſſe & ſemper ubi negotii hoc indoles exigit (quod recordari eſt), quid aliis

liis de re videatur, quid ante nos jam sit detectum quidque nobis inde auxilii redundare possit? A nobismet ipsis itidem argumento aliquo pertractato, memoriæ adscribendum est, quod quæ semel examinata sunt sæpius in pristinum revocare dubium necesse non sit. Hoc tempore magis quam illo idonei ad examen instituendum cum simus, antea lati memores judicii, novo minusque proficuo labore superfedemus; multa vidimus, multa experti sumus, quorum nunquam forte posthac nobis occasiones se offerent a. i. p. Universa denique eruditio & quælibet in specie scientia mancæ tantum atque imperfectæ sunt, nisi diversa earundem diversis temporibus fata, primæ origines ulteriorumque postea profectuum indoles & causæ ex Historia simul notæ sint. De reipublicæ, ecclesiæ &c. statu judicare velle, ubi alia quoque tempora cum suis vicissitudinibus perspecta non fuerint, quæ cum nostris comparemus, cæcorum ad instar in tenebris oberrare est. Illustrationes rei intelligendæ necessarias quasi sponte obventuras expectare, nisi ansa & adminicula quærendarum earundem, fontesque unde hauriendæ sunt, sciantur, se ipsum est fallere; sine memoria cogitare, idem est, ac absque securi ligna cedere. Neque tamen ferire securim sine manu qua dirigatur, aut sola memoria homines absque judicio intelligentes reddi, sanus unquam dixerat.

APHOR. XIII.

Quæ cum tam simplex tamque clara veritas sit, mirari jure posses, qui fiat, adeo male tamen ut plurimum eandem intelligi. Sane ex hujusmodi sine judicio memoria, non pauca adversus omnes in genere E. uditos objectiones formatæ sunt; olim maxime, dum plus quidem, ac nostro ævo, locum illæ haberent. Sermoni suo peregrina ex. gr. eos immiscere vocabula, barbaris uti
 C
 fonis,

sonis, Scholasticasque auctorum veterum Græcorum Latinorumque sententias inepte in ore habere, vetus quærela est. Quo pertinet quod Richardson in Historia Caroli Grandison affert nautæ exemplum, factum pædagogicum ejusmodi Litterati satis ad rem appositè, dum Philosophicis nauticorum opponebat terminorum mytheria, ridendum sitientis. Enim enimvero negari haudquaquam potest, magna quod stultitia sit loqui equidem, id est dictis alteri sensa animi pandere, sed sponte sic mentem ne intelligatur explicare; aut ex lingua pendere sensus elegantiam credere, nec potius ex sententiæ & cogitationum quæ lingua ista exprimuntur soliditate pariter ac ornatu, idiomatis gloriam esse æstimandam. Solis autem Eruditis istum morem esse usitatum, in hoc vero error latet gravis admodum. Næ scæminis quoque & universo politulorum gregi, Latinorum & Græcorum loco Gallicis aliisve peregrinæ lingvæ vocabulis variegata distinctaque oratio est. Nec unius mehercle quam alterius partis magis ridicula de sapientia sua opinio firmaque persuasio videtur; cum utrique lingvæ addiscantur ipsarum solum lingvarum ergo, sive hoc tantum sine, ut alio quovis quam vernaculo potius sermone utantur, minime vero ut in his lingvis vel scripta utilia legendi, vel alio modo solidi alicujus lucri faciundi occasiones habeant. Ancillæ subinde servique, dum quotidie Dominas Dominosque audiunt elegantiori ista lingua sua loqui; ac paulatim & ipsi eidem assuescunt, nonne omnem sic Herarum Herorumque artem & sapientiam suffurati sunt, nec verborum pauperiores his nec rerum notitiæ divitiores redditi? Phrasibus peregrinis terminisque, & veterum auctorum sententiis, inter eos uti, quibus intelligi nequeunt, ineptum omnino, si quid aliud, est; quin imo aliquin etiam haud laudandum, si affectate nimisque frequenter fiat. Citra hoc vero quod peccatum sit, id sane

ne non videmus. Si facilius succurrant alterius alicujus quam patrii sermonis emphatica quædam vocabula, illisq; familiaria sint quibuscum colloquimur, utra jam lingua utamur, perinde forsan erit. In scriptis haud item est, ubi plurimi esse præsumuntur qui vernaculam melius norunt. Nec præterea temere contrahi oportet alieno idiomate cogitata exprimendi consuetudinem, ne difficultas enascatur, voces, cum opus fuerit, in proprio promte inveniendi. Huc & pertinet, quæ in multis Eruditorum merito taxatur, immodica in scriptis Latinis terminorum atque locutionum Græcarum affectatio: Nominum itidem priorum alius idiomatis versiones inutiles Græcæ & Latinæ, ex. gr. dum pro du Chesne vel Magdeburg, Quercetani & Parthenopolis vocabula substituantur. Nec magis tamen eorum laudatur superstitio, qui novas & inusitatas, simulque obscurissimas, in vernacula voces excudunt, quibus ipsi quam peregrinis, sed ubique intellectis & civitate donatis uti malunt. Sententias quod attinet, si ejusmodi alicujus reminiscamur, si ve sit veteris si ve recentioris auctoris, quæ maturas meditationes vel sales festivas pulcre exprimit, insuper etiam qui præsentis sunt linguam calleant, conscientia fane casum esse haud putamus, aut arduæ adeo indaginis quæstionem, alteriusne verba demus ingeniose jam adornata, an propria, festinando taliter qualiter corrasa & male coaptata? Nec utrum Græcus Latinusve an Gallicus scriptor sit, magnopere hic curamus. Ast in sententiis solum addiscendis tempus terere quod ipsis scientiis impendendum fuerat, id vero absolum esse nemo non fatebitur.

APHOR. XIV.

estivitas elegantiaque ingenii ejusmodi est naturæ donum, quo tam uti quam abuti possu-

mus, cultus externus bonis malisque rebus ornandis pariter inferviens. Multis autem ingeniosum esse & sapientem, gravi errore idem putatur. Quidquid florida dictione comtum politumque proponitur, solide quoque demonstratum & claræ habere veritatis criteria videtur: sub eleganti oratione venenum sæpe latere, sermonique sale & argutiis condito pravum subesse sensum, haud recordantur. Quid vero hinc noxæ exoriri soleat, pleni querelarum libri sunt. Nostri inprimis temporibus sunt qui dicant spuriam quandam festivitatem, quæ levitatis potius nomen mereatur, ubique rerum potitam, voluptatibus homines esse immerfos, secure viventes & delicias solummodo ac gaudia tum quoque quærentes, cum vel maxime adessent seriores curæ; scripta quæ indies in vulgus eduntur, ut omni ævo fieri consuevit, ita nunc itidem seculi gustum (ut ita dicam) referre, cujus characterem & symbolum faciunt illud: *ἡ ἀρετὴ τῆ σπουδῆς*; semper cedere solere laborem & industriam, soliditatem ac maturitatem, verbis frivolis, sensuque destitutis dictiorum meteoris, eodem quo videri inceperunt momento mox iterum disparentibus; certare in his de palma cum liberis suis adhuc infantibus viros muneribus jamdum admotos & publicis decoratos honoribus; parvulos vix balbutientes dicturire, audacioribus commentis & protervæ verbositati assuefieri, ob mala bonaque promiscue collaudatos. Profunde nimirum inhærens omnibus mortalium in devia deflectendi proclivitas est, quæ eminendi ambitione adjuta, nunquam sollers atque ingeniosa esse desinit, libertas modo adsit genio indulgendi, nullumque in audendo periculum. Vel stupidissimus quisque ne hoc pacto acuti quid unquam dicat, difficulter eveniet; quod maxime vero ingeniosorum copiam qua laboramus produxit, hoc est, quod inepte inulsequæ ab eis dictorum millies obliti, eorum contra ubi semel quidam acuti quid

quid inesse contigit, sollicite conservemus memoriam. Quædam imprimis facile se a vulgo distinguunt festiva capita, quibus tantæ aliorum risus deliciæ sunt, ut satis magnifica sibi hæc præmia ducant, quod totam per vitam moriones scurrasque agant; re sane tanto magis miranda, quanto certius est, in aliis sæpenumero negotiis haud ab judicio destitutos se præstare solere, qui in hoc ejusdem pene nulla produnt indicia. Eo tandem perventum est, ut id solum ad elegantiae commendationem utcunque dictis conciliandam sufficiat, si impudentiam præferant, illicitisque subblandiantur cupiditatibus. Inest etenim insolitis, tantum non omnibus, propria & peculiaris jamdum gratia quædam; ubi autem insimul placitis nostris non solum nullo modo contradicunt, sed conveniunt e contra faventque, tum vero fieri non potest, quin summo opere arrideant & cupidissime arripiantur. Postmodum equidem utrisque, tum qui locuti fuëramus tum qui audieramus, facile perspicitur, umbras tantum sine corpore nos esse venatos, miramur, imo indignamur etiam, voluptatem qua perfundebatur ad primas lautitiarum istarum perceptiones animus, brevis adeo durationis fuisse, intime convincimur præcipitati nimium judicii; sed inquietudo est, quæ mox rursus dispellitur, variæ sensibus res obveniunt digniores attentione visæ, aliis aliisque indies erroribus implicamur. Emendaturi subinde priores hallucinationes, impatientia novas committimus, cum molestum imponere jugum conscientiam animadvertimus ac renunciandum omni in vetitis voluptati quærendæ dictare. Non placent hæc namque monita & temeraria usi ratione atque seria ludo vertentes alia circumspicimus oblectamenta, cultus & festivitatis encomia ab aliis petimus, quæ virtute mereri ab ipsis nobismet nequimus; nec fallit spes, sed large dantur ab his laudes, quibus ceu morbis nobiscum iisdem vexatis, ut iterum recipiant opus est: par pa-

ri & humanitate compensatur humanitas. Inutiles invicem sic nobis medicinas porrigimus, nec alio quasi fine, quam ut solitudini per intervalla redditis tanto acrior solummodo dolor sentiat. Deo velle fallaciam portare non audemus, præsumtionem sane hujus rei quamlibet exhorrescimus, sed pertremiscentes identidem fugere Omniscii conspectum satagimus, animo nos ipsos defraudandi propriæque verba dandi conscientia anxie consilia agitante.

APHOR. XV.

Solo stare sensuum judicio & apparentibus nec veris tamen & genuinis delectari elegantis, eademque porro in aliis reperta infirmitate abuti, sponere fallere fallique vicissim, recuperio omnino, si quid aliud, dignum est; eruditionis vel laudandæ alicujus ingenii culturæ nequaquam meretur nomen. Leges ordoque naturæ & illæ consequenter regulæ quibus hominum dirigi vitam oportet, sapientissime a Summo rerum Auctore constitutæ sunt, constantes & amice invicem conspirantes; neque per incertos Numen mentis quosdam impetus fortuitisve casibus hoc quod videmus universum regit. Ita facti sumus talique natura præditi, ut laborem otia curasque delectamenta excipere opus sit. Uti his igitur in loco & tempore expedit, licet; sed necessariis præponere jucunda vetamur & fragiles homines, quibus corrupta atque in devia prona desideria sunt, summa adhibita sollicitudine, prudenter & venerabundos, coram Omnipræsenti versari Creatore decet. Cum primum etiam ab una ad alteram progredi ideam didicimus, Oeconomiam quandam circa perceptiones requiri intelligimus, minimas in inveniando, sed in rite disponendo ordinandoque & plurimas & maximas, occurrere difficultates. Ad hoc vero labor, hic opera & exercitatio accedant, necessum est. Alias ad habitum acquirendum rerumque scientiam

riam comparandam vias qui ingrediuntur, ad genuinum scopum non contendunt & stultorum tandem numero, tametsi per secula celebrati laudibus sint ac rumores strepitusque nominis sui fama excitaverint, adjudicantur: Eadem ad minimum cum magnis quibusdam nationum populorumque victoribus fata habent, de quibus, in iisque jure sive injuria de Hannibale, dici solet: "vincere quidem eos nosse, sed victoria uti nescire." Hæc subtilibus profundisque, tanto magis igitur illis quæ festiva solummodo sunt, ingeniis contingunt. Vividam namque imaginationem prudenter intra cancellos continere, par sane quin major quoque laus est, nec minus difficile opus, quam heberi tardæque stimulos subdere. Unde fortassis occasio desumpta est, illius de omnibus in genere ingeniosis, ut in aliis de Poëtis, opinionis fovendæ, quod raro admodum nisi cerebrosi paululum sint, pauperesque ut plurimum & mendici evadant; cum alienam prorsus a reliquis mortalium vitæ rationem festentur. Præterquam enim quod eximii sint otii amatores & laborum valde impatientes, sales suas inficetas reddere, anxie verba ponderando, nolunt, aut festivis commentis, utut damni reportandi probabilitas adsit, abstinere. Sic vero & in Christianismi & rectæ rationis dictamina subinde peccatur, odia inimiciæque contrahuntur & graviora quam initio visa fuerant mala existunt. Constant argutiæ verbis ambiguas, allusionibus, similitudinibus &c, ubi nimis festinanter per sæpe ex leviori quadam convenientia ad totalem inductiones fiunt; dum imaginatio semel excitata & laborare atque conniti incipiens, immodico capitur inventionum suarum amore & fictionum cum rebus quæ adumbrantur similitudinem iustos ultra limites extendit, frenum mordet marisque instar exæstuantis quoquo versus se diffundens aliena etiam haud raro loqui acutulos nostros compellit: Inprimis in moralibus argumentis, sicut Aph. præc. diximus, luculentia dantur exempla, quam furibunda omnino ratione identidem age-
re

re summaque vi ferri soleat. Multa in vita communi obvia & in his præter alia illud: "quam difficile est satiram non scribere, hinc fere explicari, nec haud accommodate ad rem, videmus. Ingeniosi videlicet, prærogativæ cujusdam præ aliis sibi conscii, raro seriore, argumenta proferendo riteque instructis phalangibus, pugnam ineunt, sed aquilæ ad instar agere nobiscum solent, alci qua potiri avet pulverem & arenam in oculos ingerentis, atque ita de applausu vulgi, sensibus externis omnia metientis, dummodo perturbationem ei nostram ostendere potuerint, certi sunt. Severiorum e contra non pauci, ut pulverem hujusmodi nubesque securius evitent, omnem prorsus ingenii festivitatem tanquam sine nucleo putamen vilipendunt, eoque sponte oculos occludentes ipsi se occasse centendi sunt, nec minus ineptos ad veram aliis viam monstrandam reddidisse, quam quibus adversariorum dolus visum eripuit. Probe rem perpendentibus rectaque secum via reputantibus, nec sine nucleo putamina, nec putaminibus carentes nuclei laudantur: Exiguus quoque in grandi putamine nucleus, vel ficulum & fragile prænimis putamen, quod nucleo conservando & a vi tempestatum incolumi præstando haud sufficit, neutiquam probatur.

APHOR. XVI.

Quocirca difficile admodum non erit intelligere, in quantum Eruditum deceat elegantiae ingenii, atque inter alia huc pertinentia Poësi etiam, operam impendere; quæ varie agitari quæstio consuevit. Hanc in præsentia haud examinantes, ex occasione tamen Troubletii de eadem sententiæ (in *Essays sur divers sujets de littérature & de morale*) generalia quædam de hominum in his aliisque rebus indole observare constitimus. De Poëmaribus quibusdam clarioribus præstantioribusque sermo ei est, quæ profe scripta plus fuisse utilitatis allatura adstruit, Poësimque minus semper usitatam minusque

que æstimari solitam contendit, ex quo magis scientiæ coli & ex barbarie se nationum ingenia emergere inceperint. Thesis ipsa argumentis profecto adhuc impugnari, vel multis saltem exceptionibus obnoxia esse, demonstrari posset. Ut Historicum huc pertinens exemplum eximius Virgilii & Horatii in aula Augusti Cæsaris honos producit, qua tamen ætate, præ omnibus aliis temporibus, apud Romanos floruisse litterarum cultura putatur. Homerus e contrario, hoc scilicet jure injuriæ Divini cognomine salutatum ingenium, in gentibus respectu Augustei ævi hominum tantum non penitus barbaris, ægre vitam mendicando traxit. Separatur interdum honos ab aliis præmiis. Sic apud Carolum IX. Galliæ Regem valde gratiosi Poëtæ erant, sed parcissime cæteroquin eos remunerabat; Habendos enim dixit ad instar canum venaticorum, quos nec fame perire sinendum esset, neque ad satietatem unquam cibus repleri, si utiles sibi esse vellet. Cujus etiam dicti, ex parte ad minimum, veritatem sensit Corneille, cum differentiam intercedere agnosceret inter ea scripta, quæ ad pulcherrimam illam novam, dono sibi a Mecænate quodam datam, & priora, quæ ad veterem suam laceram sedens mensam confecerat. Contrariæ tamen esse, cum de aliis in genere Bruditis tum forte de Poëtis etiam, sententiæ, Heumannus videtur, Conspect. Reipubl. Litt. p. 308, ubi Symmachi verbis citatis: "Hoc specimen est florentis reipublicæ, ut disciplinarum *professoribus* præmia opulenta pendantur", zelo agitatus & quasi entusiasmo abreptus exclamat: "audite hoc Principes! audite Principum Amici!" Ut vero unde digressi eramus, eo redeamus iterum, concedimus paulisper & supponimus, saltim usque dum ulterius tractatio nostra procedat, omnibus quæ pro vel contra afferri quirent posthabitis, veram firmisq; talis innixam Troubletii sententiam esse; exempla quæ adduxim⁹, privum magis singulorum hominum,

quam integrarum nationum, gustum & sentiendi modum probare; aulicos horum Principum, vestigia eorum prementes Poëtisque delectatos, alio aliterque sentiente exorto, ad fami mortique relinquendos eosdem fuisse paratissimos. Probabile nimirum videtur, homines rudiores & quibus minor fuit ingenii cultura, facilius imaginatione decipi. Hoc autem, numquid est novi quicquam dicere, vel peculiare ad Poësin pertinens? Quin potius ejusmodi, ut in omnibus quoque aliis, quæcunque demum agamus, pariter valeat. Fabulæ e. g. Romanenses, Eloquentia in genere, sive ligata sit sive prosa, conversandi modus & qui in conversationibus usurpantur Iudi &c. nonne diversa diversis temporibus fata atque indolem eodem omnino modo fortiuntur? Ubique sane eadem natura nostrâ regimur. Omnia initio manca & imperfecta sunt, primas quasunque notiones sequimur, sponte obvenientes vel ab aliis propositas; paulatim assuescimus ideas propius inspicere & examinare, comparamus eas & regulas nobis disponendarum earundem formamus. Non jam promiscue arridet quicquid oblatum fuerit, delicatiores evadimus & dijudicandi ac genuina discernendi a spuriiis, ars quædam perficitur; culmen scientia sensim attingit. Nec diu tamen in fastigio hæremus. Corrupta nobis indoles est & nimia in devia atque inordinata quævis propensio, jugi impatientes sumus & regulis semper esse adstrictos facile pertædescit. Primulum variationis solummodo & animi exhilarandi causa, jucunda quædam subinde licentia attentatur. Pristinæ libertatis desiderium enascitur, cum animadvertimus & perpendimus, quantus in artem labor impendendus fuerat, priusquam vel mediocres in eadem progressus facere possemus, quantæ jam molestiæ devoratae sint, quantæque imposterum pertolerandæ restent, ad perfectionem venturis; quam adhuc etiam multum abest ut rite simus assecuti. Parcius igitur incipimus difficultates atque onera

nera subire; a compendiis potissimum quærendis, quibus parvo labore præstetur eadem opera, initium desumitur. Gradatim a negligentia & incuria ad pigrum, a libertate ad licentiam, ab impatientia laboris ad ignorantiam, sic pervenimus. Neque certarum scientiarum tantum, sed omnis in genere cognitionis artisque, & pretii eisdem impositi, hæc revolutio, hæc inter mortales fata sunt. In sequentibus non tam decrementorum ipsius artis mentionem faciemus, quam honoris atque existimationis ejusdem, diversimode augeri vel minui solitæ.

APHOR. XVII.

Fabulæ Romanenses in multis forte originem referunt ad Historiolas Septemtrionalibus populis sub nomine Gogor usurpatas. Ut plurimum sane, quo antiquiores sunt, eo magis etiam his similes. Heroës earundem atque Equites (Aurorum cognomen subintellige) aliquando haud multum differentes a descriptionibus quæ in libris extant, revera quoque extiterunt. Horum vero, ut & maximæ partis præceptorum quæ ad Doctrinam Moralem Nobilium (vel quocunque nomine alio id, quod "Cavaliers - Moral" nostratibus dicitur, denotare velis) pertinent, primæ origines in moribus consuetudinibusque arctoarum nationum quærentur, quarum per totam Europam sub expeditionibus suis vestigia reliquerunt. Antiquissimo nimirum ævo cum armorum jure (Måsvæ-rätten) omnia dijudicanda essent, Equites illi vagabundi (Chevaliers errans, Äfventyres Riddare), in hac parte prout aliis quoque, necessaria pene erant ejus quæ tum viguit rerum constitutionis sequela: Prætereaque partim ad mores ritusque antiquos retinendos, partim ad augendos, vel aliter atque aliter immutandos, Bella Sacra plurimum contulere. Si, exposito semel secundum Troubletium

fundamento rem æstimando, præcedentium temporum homines consideramus, inter horum qui jam vivunt avos proavosque exempla, nec pauca, videbimus, in amatoriiis negotiis sapissime usu venisse agendi cogitandique methodum valde Romanensem, ut ita dicam: Vitæ ratione ubique locorum in ipsis societatibus civilibus melius ordinata, artisque adstricta regulis, victus parandi aliarumque necessitatum curæ, quibus universus regitur orbis, quarumque de tantis sibi injuriis illatis amantes conqueruntur, paulatim pretio honoreque suo amorem Romanensem privarunt. Hujusmodi facta sententiarum immutatione hominibusque de genuina sua utilitate melius edoctis, Poëtarum quoque minor existimatio consecuta est; qui simplicioribus rudibusque existentibus seculis, longe profecto feliciorem fictionum fascinantium, fartæ testæque ad mortem usque fidei, lacrymarum & quæ alia commenta sunt, mercatum fecere. Pastores jam pastorumque amicæ in rusticorum solummodo agris inveniuntur, atque his equidem de quibus cantilenæ aliæve dulces gerræ commemorant valde dissimiles; suspiria nunc amanti, prout si pauper fuerit exiguæ utilitatis sunt, ita si dives e contra, haud omnino necessaria. Minus igitur, quam antea eramus, ridiculi facti sumus. Sed numquid etiam meliores redditi, & virtusne an vero vitia hac commutatione lucrata sunt? Hominum natura omni ævo eadem fuit, cupiditates ab his quibus hodieque vexamur haud alienæ, semper immodicæ, inordinatæ, indomitæ: quæ nequaquam eradicari, sed modis objectisque ad infinitum variare possunt. Si autem v. g. personarum quæ amandæ sunt electio maturior & citius ac par erat facta antiquitus fuit (quod, sicut reliqua jam allata, sub assumpta tantum hypothese dictum volumus) fieri potuit, ut sollicita huic eidem personæ placendi cura, quæ semper amorem plus minus-

ve comitatur, ad studiosius connitendum & industrius pergendum in laudabili quovis proposito incitaret, atque imaginatio tranquilliores & tacitas quasi flammās agitans eo tamen infimul a toto velut orbe percurrendo & milles in die nova votorum & desiderii materia quærenda prohiberetur. Licet in aëre arces (ut in vernacula dicere sivevimus) sapissime extruerentur & inepte multa huc illucque agerentur, minus (aut magnopere fallimur) hisce temporibus amor malum erat, quam illis quibus inordinata quædam, promiscua & bruta coitus libido ubivis regnat; quale quid nostris de seculis prædicandum esse, multis creditur. Differri equidem ajunt certarum illam personarum electionem, usque dum currus & equi comparari servitiaque ali queant & laute magnificeque per omnia vivi, sed furtis interea solere famem levare; viris videlicet ante matrimonium, foeminis vero, utpote quibus *prægnantes* hucusque exspectandi rationes sunt, post idem, insaniendi tempus esse. Quæ quidem in ceteris Europæ regnis regionibusque, ut Gallia præsertim, manifestissima jam & manibus palpanda reperiri autumant, sed quamprimum tamen ad nos quoque politissimam atque elegantissimam, si *Superis* placet, vivendi rationem esse perventuram.

APHOR. XVIII.

Scribuntur autem ideo hisce quam priscis temporibus minus Fabulæ Romanenses, vel Poësis cultissimo atque omnium elegantiarum laude florenti seculo nostro negligitur? Re ipsa hominumque natura, ut diximus, eadem ac olim erat perpetuo manente, modus tantum immutatus est. Utriusque generis fuscæ indies scripta produnt, sed *gustui* quem vocant *seculi* attemperantur. Imposterum forte ad vitia non minus quam hætenus ad

ineptias alliciemur. Non amplius de Heroibus fermo erit, gigantes monstraque insectantibus; de filiis quæ aciculis natæ, repente tamen tanta gladios atque arma gestandi industria donantur, ut innumeras solæ hostium copias in fugam conjiciant, munitissimasque urbes haud minori negotio excindant, quam lusus quæ domi relictæ sunt sociæ, vel hæ saltem quæ nostra ætate nascuntur & vivunt, mensas forte quasdam parvulas (Thebæ) evertere, duæ tresve auxiliatrices sibi manus porrigentes, valebunt; a. i. p. Hujusmodi narratiunculæ ad otium superfluum fallendum & admirationem forsan simplicioribus aliquando excitandam idoneæ erant, sed quarum proposita exempla imitari velle, nimium ab omni probabilitate deflectens fingendi licentia vetabat. Id vitii nostro tempore sollerter evitatur & occasiones proponuntur longe facilius in vita communi inveniendæ, quas, aptatis ad illecebras præbendas descriptionibus & circumstantiis, deliciosissimas reddere novimus. Ne quis autem ex ejusmodi poematibus, ut Virgilii Bucolica, variæ Horatii Odæ, quin Ovidii quoque Metamorphoses sunt, quæ nostro sicut Romanorum etiam cultiori ævo sæpissime lucem vident, objectionem formet, distinguendum esse monemus inter id quod ipse politior orbis credit agitque, & illum quo priora tempora considerare solet modum, jucundis subinde figmentis sibi placens ingenioque comminiscendi pro lubitu licentiam concedens. Si, porro, ad breviores tantummodo, nec tam elaboratas ad ultimum quam lascivas, argutias salesque, inprimis adhiberi Poësis inceperit, neque in hoc, itidem testante Historia Litteraria Antiqua, negligendæ ejusdem documenta aderunt, sed hic jam ut in aliis quibusvis nos geremus: Seculum instabit molliæ & flagitiis immersum, per omnia summopere laboris & molestiæ impatiens, cunctisque suis inceptis & studiis superficialia opera defungens.

(Cfr.

(Cfr sis Aphor. XIV.). Sales vero istæ ipsas regulas & præcepta vitiorum continebunt, quæ in Fabulis Romanensibus exemplis postmodum uberius illustrabuntur.

APHOR. XIX.

Neque hoc aliquem offendat, quod jam, sicut & Aph. V. & XVI. convenientiam prisci recentiorisque supponamus ævi. Elegantiæ veterum etenim nostras genuere & genuinæ æque ac spuria urbanitati, ut his ita quoque antiquis temporibus, semel & sæpius floris fastigii-que periodus fuit. Quæ in privis consuetudinibus ac particularioribus quibusdam circumstantiis reperitur differentia, rem ipsam tamen aliam non efficit: utrobique virtutes primum & post vitia condecorata commendataque sunt. Initium post renatas litteras fecere qui excellentiora nec sua sane laude frustranda veterum scripta imitati sunt; sequentur nostro ævo alii, illorum qui vitiorum illecebras eleganter & delicate proposuere, haud minori successu vestigia prementes, viri nec ingenio destituti nec laborem detrectantes, quo palmam magistris vel præripere queant, vel haud inferiori saltem loco habeantur. Jam Historiæ quoque Politicæ &c. lucubrationes prodeunt, quæ tum quoad testimoniorum auctoritatem tum quos commendant mores, rerum denique delectum & judiciorum de rebus maturitatem, opusculis Sophistarum Græcorum, ut ovum ovo, similes sunt; horum nimirum, quorum industriæ atque ingeniosis commentis tot debemus in Politica Litterariaque Historiis anecdota, quibus veritatem historicam ex annalibus tantum non penitus proscripserunt, vel non nisi cautissimo instituto examine multisque devoratis molestiis invenientiam flutere. Paulo ante namque & post Græciam a Romanis subactam, incolæ ejus, in iisque inprimis Athenien-

nienſes, quoad mores, artiũ elegantiorum florem, & urbanitatis maxime atque culturæ, inſimul vero levitatis ac mobilitatis, nec falſam, apud exteros opinionem, Gal-
lis qui nunc ſunt ſimillimi extiterunt: Quorum nunc ſi-
milisque generis, præter imitationes quas diximus, dan-
tur quoque, in notioribus ſaltem lingvis Europæis, ver-
ſiones inſuper haud contemnendæ. Neque tamen timen-
dum, ne ſeculum aliquod Criticum, ad ejus quod præ-
terlapſum eſt inſtar, denuo inſtet. Alia certe nunc agun-
tur, quam ut prolixos conſarcinemus Grammaticos Rhe-
toricosque commentarios, appendices, vocum phraſiumq;
perpetuas indices &c. Ubi notitia Antiquitatum ad rem
intelligendam requiritur, nota brevieuſcula in rudiorum
gratiam appoſita, clavis perſpiciendi myſterii porrigitur;
ſenſum auctoris optime, ſagaces ſollertesque ut ſumus,
percipimus: Magno apparatu opus non eſt, nec quid
ſibi velint curamus Antiquariorum illa: "interpungo,
corrigo, emendo, deleo, ſubſtituo, hoc ab ineruditis li-
brariis proſectum eſt, e margine in textum irrepreſit, ſic
ego lego, ita manuſcripta præſtantiora habent," aliaque
innumera ejusdem furfuris deridicula.

APHOR. XX.

Troubletii his omnibus autem, quæ ſic differimus,
non in ſe atque absolute, ſed ut declaravimus jam, tan-
quam priva Poëſi, obſervatio impugnatur. Poëtas con-
cedimus nunc quam olim, & apud nationes ingenii li-
terarumque cultura florentes quam rudes & barbaras,
minori in pretio haberi. Id nimirum omni perpetuo
arti pariter contingit; quæ tum ſemper maxime honora-
ri ſolet cum primo excoli cœpit & valde adhuc imper-
fecta eſt; cum vero ſummum faſtigium ſuum attingit at-
que ad maturitatem eſt perducta, negligitur ac deſpici-
tur. Ratio in antiquiſſima illa regula eſt: "ignorantiam
admi-

admirationis matrem esse;" quæ igitur admiratio, in quantum barbaries dispellitur, vulgo magis magisque oculi aperiuntur atque majori ipsæ disciplinæ cultorum numero potiuntur, quod raritatem tollit, tantum non potest quoque non evanescere. Ut vero Poësis quidem non ideo sit inusitatio vel obsolescit, licet minori in honore habeatur, licet modus tantum atque externa facies immutetur, licet delicatior ipsa evadat, regulis adstringatur, inepta fingendi licentia privetur atque absurdis commentis & horridis verborum sonis ei uti interdicator; ita etiam cum prosa Eloquentia esse diximus. Initio videlicet inculta vulgi vocabula usurpamus, similitudines audaciores, ubi in una forte re convenientia occurrens in decem aliis differentiam non impedit, primaque inexercitatæ imaginationis inventa quævis arident. Circumcirca e. g. nihil nisi res corporeas videmus, ipsisque nobis relictæ ægre omnino alias dari intelligimus: Omnes in omni idiomate voces terminique, ne abstractissimis quidem & iis quibus mere spiritualia jam entia & res designamus exceptis, primum etymon ac derivationem ad materiales imagines sive corporeas referunt, tametsi multis originariæ radices dudum perditæ sint, vel significatum mutaverint. Priusquam ergo lingua excoli & vocabula phrasæque a primæva ruditate purgari queant, aliquos jam in ipsis scientiis, in naturæ humanæ aliarumque rerum notitia, progressus esse factos oportet. Ad hæc vero omnia ingenio, labore, tempore opus est: Vulgo igitur scriptores, in Elegantiioribus sicut & aliis in Litteris, a posteris eo minus æstimantur quo vetustiores sunt; ab æqualibus vero, ut diximus, tanto minori in pretio habentur, quanto plures simul florent. Quomodo apud nos in hoc negotio fieri soleat satis novimus, nec aliter aliis moris est: Galliam v. c. nostro ævo omnis culturæ atque elegan-

tiarum sedem habemus, ubi olim tamen & priusquam Malherbe aulam aulicosque, ut ipse loqui solitus erat, *devaſconaffet* (Cicerones fugite hinc!), viles admodum parumque delicatæ cupiditæ placebant; sicut vel in Balzacii scriptis ostenditur. Imo in ipsum hunc etiam auctorem dictionum alicubi nos legiſſe recordamur (forte apud van Effen, *Le Miſanthrope* Tom. I.): “homines Parisios ex provinciis venientes, dum acutos se ingeniososque præſtare ſatagunt, meliora non habentes, Balzacii utplurimum vitulo arare ſolere.”

Ceterum Galli, Itali partimque & Angli, in vernaculis ſuis excolendis poliendisque haud ſane iisdem ac noſtrates difficultatibus preſſi ſunt, cum perfectum jam ad imitandum exemplar in ſermone Latino, qui ipſorum idiomata genuit, haberent, præterque artem perfectam regulasque cogitatis apte exprimendis neceſſarias, cum aliis nationibus communes, inſuper ipſa vocabula terminosque mutuari commodiſſime poſſent. Germani ob differentiam utriusque lingvæ putantur ad recentiorem fere ætatem haud eadem eſſe felicitate uſi, quin potius incommoda ſibi contraxiſſe, inter alia v. g. longiſſimas periodos, ad constructionis Latinæ imitationem *verba* poſtponendo, inepte ſæpius ipſis uſurpatas. Dani, ſicut & Angli, priſcæ Gothorum loquelæ peculiarem emphafi ſectari creduntur, atque in hac re noſtrates ſuperare, quos florida Gallorum dictio magnopere ſui amore ceperit, idque adeo uſque, ut apud recentiores quosdam ſcriptores idiotismi etiam mere Gallici frequentiſſime occurrant, citra omnem neceſſitatem in linguam Svecanæ tranſlati. Operæ pretium eſſet expendere, cum ipſa gens noſtra haud ſane cedat gravitate Danis, quin ſuperet eosdem potius, num (iſtac obſervatione vera poſita) ſequiorum ſeculorum ita dictæ *conjuncturæ politicæ* eximium quid ad talem inter ambas ſeptemtrionis nationes diffe-

ren-

rentiam, duarumque ejusdem Gothicæ matris filiarum
dissimilitudinem, contribuerint.

APHOR. XXI.

Conversandi modum & usitata in conversationibus,
ut apud nostrates, varia ludorum genera, itidem ut ex-
empla nominavimus, hominum esse indolem probantia,
dum adhuc minus ingeniis exercitati sunt, sine sollicito
delectu primas quasvis perceptiones, menti utcumque
obvias, sequi. Ubique valet quod aliquoties jam agno-
vimus, naturam mortalium nusquam nisi ut corruptam
esse considerandam, hoc ævo non minus quam olim pec-
care nos solere, patresque vicissim nostros, utpote qui
adeo improbum post se genus ac nos sumus reliquerunt,
minime gentium vel ipsos potuisse sanctos & labis ex-
pertes esse. Omnino illorum sententia probanda videtur,
qui in hoc solo totam differentiam positam volunt, quod
nunc civilius politiusque tantum peccemus, atque vasti-
tationes & miseriæ methodice magis inter homines effi-
ciantur & existant. Absolute nimirum universoque in
complexu suo hæc sententia vera est; nec vero exiguum
eundem habet.

Sicut autem Aph. XVI, ita & hic iterum, quæstio-
nem nostram deferentes, ad aliena paulisper divertimur.
Cum igitur hominum se invicem destruendi & crucian-
di methodus magis polita regulisque adstricta evaderet,
per se consequitur, destructionem lentius peragendam ma-
lumque minus visibile esse redditum; unde opinio no-
stra, de prærogativis nostrorum temporum præ antiquis
originem trahit. Qua in re tamen notandum, non ad
nostra hic solum tempora morum ingenique culturam
restringi, nec per solos prisca ævi homines indigitari bar-
baros; præter nostros etenim dies, olim jam quoque id
fuit mundus, quod sibi relictus fieri potest (Aph. XIX.)

Helvetii verba quæ hic citari solent, recte se habent: "terræ dominium primo fortissimi, deinde callidissimi fuisse." Sed hic tamen callidus non solus sane suo ævo callidus exstitit, nec eodem stratagemate plures victorias reportavit, priusquam fortis errores suos animadverteret, sique ipse hic equidem damnis suis sapiens reddi nequivit, alii tamen potuere. Primum itaque solo robore omne negotium peragi posse creditum est, post autem quam deceptos se esse vidissent, solam sufficere artem forsan putavere; postremo utrumque conjungi requisitum oportere intellexerunt, scientiaque ad fastigium perducta, recepta est regula: "abit res a consilio ad vires." Eo tempore quo hoc dixit Cornelius Nepos, vetus orbis cum omnis generis cultura sua in eodem (respectu majorum ætatis) statu fuit, in quo nos (respectu nostrorum) sumus, itidemque contemnere eos solebat. Pacis bellicque artes, sicut nunc etiam, magis ac præcedentibus seculis excultæ, politæ comtiusque adornatæ extitere. Vis nempe & mala quævis eum a privatis tum ab integris civitatibus mutuo inferebantur, at methodice, ut modo diximus, artisque ad regulas. Non omnia promiscue vastare quæcunque obvenirent, rapere, occidere moris erat; nam sciebant hoc modo exercitui commeatum penuriam parari. Modicæ contributiones imponebantur & fere ad necessitatem pertinentia tantum exigebant; inter homines & homunciones distinctio non ignorabatur, potiorisque dignitatis & divites alia quam plebeculam & pauperes ratione esse tractandos. Omnibus in genere hostilis terræ incolis pacis quodam genere frui permettebatur, quo sapius dare aliquid possent; qui jure igitur clementissimis suis victoribus impense benedicebant, gladii loco fame ipsos morbisque enecantibus. Societatum ineundarum, jungendarum separandarumque utilitatum & reliquæ ejusmodi artes longe quam antea melius perspe-

perspectæ erant, diutiusque protrahere & pertolerare bella valebant; haud recordantes, postquam ex utraque parte jam æque intellecta belli mysteria essent, hoc ipso si non perditum aliquid, at certe nihil esse lucri reportatum.

APHOR. XXII.

Semper homines cum coævis suis, culti cum cultis, barbari cum barbaris, ut paribus suisque similibus rem habuere, quare unius ætatis magni viri eodem profecto laudes postulandi jure gaudent quo alterius, & qui priscis temporibus egregia perpetrare facinora potuerunt, ii sane & nostris potuissent, atque vicissim; nam ingenio omni tempore fuit opus. Diversis quidem temporibus in diverso rerum & negotiorum genere opus eodem fuit, nec non diverso gradu; Verum non argumentorum tamen diversitas, sed diversa tractandorum eorundem difficultas est, quæ majoris illius, ubicunque observata fuit, notitiæ necessitatem produxit. Ubi vero major notitia requiritur, sequuntur etiam sponte & necessario plures faciliusque inveniendæ discendi occasiones, idque sive theoriam sive praxin consideremus: Par discendi facilitas v. s. v. pares etiam artes reddit, paritas artis paritatem honoris efficit. Haud eo secius quodlibet fere seculum de insignibus sibi gratulatur, præ illis quæ præcesserunt, honoris prærogativis. Levissima quavis diversitate occurrente, longe diversissimum incolere nos credimus terrarum orbem ab eo qui patrum memoria fuit: Continue novi prodeunt Eruditorum libri, in quibus exspectamus, & cum exspectemus invenimus etiam, nova semper mysteria. Græci & Romani, de quibus modo diximus, ingenti morumque cultura & arte militari, Phœnices & Carthaginenses mercatura & fabricis, hodierni Europæi in omnibus his si-

mul, suis singuli coætaneis præstiterunt vel hodieque præstant; singulis quoque eodem modo major eorum ars utilitati vel damno fuit; singuli ergo eodem omnino jure & eadem injuria de majori hac arte præ singulorum vicinis vel majoribus suis gloriati sunt. Quomodo nimirum alioquin unquam motus inter homines existerent, nisi cupiditatibus excitatis? Quomodo desiderii obtemperarent, nisi suis satiandis initos calculos singuli melius esse subductos, quam eorum qui easdem ante se res ausi fuerant, firmiter crederent, sive quod idem hic est, avide cuperent? Quomodo alias hominum natura corrupta esset dicenda, nisi desideria eorum immodica & inordinata essent, nisi voluntas intellectui imperaret, nisi appetitus rationi præesset, nisi præsentium denique infinite major nos commovendi vis atque efficacia esset, quam futurorum?

APHOR. XXIII.

Tam in veteri quam recentiori orbe solida scientia & genuina rerum gerendarum peritia, tam apud vulgum quam summarios, semper & ubique *rara extitit avis in terris nigroque simillina cygno*. Quamobrem, licet pauci quidam saniora scirent, ut plurimum tamen ita se homines gesserunt & gerere jussi sunt, ut ingenii cultura rerum potita, luxuria & molities eos corrumpere, viresque & firmitas corporis negligerentur; sicut e contra, sub ignorantiae periodis, virium cura contemptum artis produxit. Si itaque scientia, cujus ope optime alioqui de mollitiei damnis certiores reddi possumus, tota quanta jam ad huic inserviendum uti cœperimus, nunc non minus quam pridem foetus hic tandem exitium matri suæ afferet, eademque proportionem qua solum robur & destitutus artis præceptis furor omnibus se probaverint, duritiem, feritatem, ignorantiam rursus cum uni-

ver-

verso hominum genere in gratiam reducet. Apud eas præprimis Europæorum nationes, quæ posteriores ceteris ingenii culturæ se tradidere, facillime observationes erunt faciendæ, damnaque ex neglectu rite intelligendæ riteque applicandæ regulæ: "abit res a consilio ad vires" oriunda, cum in pacis tum belli negotiis se conspicienda præbent. Moris & consuetudinum reliquorum populorum æmulatio adeo singulorum animos occupabit, quasi finem mundi prius venturum metuerent, quam his se similes præstare valuerint. Pietatem omnino tanta festinatione tantoque zelo potiores proscribent forisque ejicient, ut cum apud hos ne audire quidem amplius nomen Jesu detur, vulgus, quod lentius in omnibus agere solet consuetudinum mutationibus, dubium adhuc hæreat, utrum directe negando, an in praxi solummodo, sicut antea, negligendo Verbum DEI, in gehennam venire, consultius sit? Parcimonia (magnum illud, ut Cicero inquit, vestigal) & laborum patientia, dudum exulasse videbuntur, cum tamen controversia de utilitate vel damnis luxus ne dimidia quidem ex parte satis dirimi potuerit, nemoque sciat, utra demum duarum factionum superior mansura sit, illane cui mille thaleros lucrari & duo millia dilapidare, an cui decem lucrari potius novemque expendere (ubi aliter instituendæ rei occasio non est), melior & magis genuina ditescendi ars ducitur? Dum sub iudice lis est, utrum ex quingentis frugibus & sedulis, an mille publicis viventibus malis, vesanis, mollitie corruptis & stupidissima inflatis ambitione, majus numero civium augmentum accedat?

APHOR. XXIV.

Hujusmodi seculorum populorumque diversitas, non solum quoad effectum politicum, ut hic fecimus, consider-

sideratur; sed seorsim quoque, ex ipsis principiis morali-
bus, dijudicari solet: Quo simul & propius ad conver-
sandi mores, qui occasionem nobis divertendi dedere,
ultimo redimus. Inter duas nationes vitiis deditas, i-
bi culpa etiam major esse videtur, ubi notitia boni ma-
lique communior & magis excultæ animæ facultates sunt.
Unde summo jure, sicut omni vitio ipsi jam pœna in-
est propria, ita & criminum sponte quasi commissorum
difficilius resipiscentia datur, sed potius major majorq; in-
dies animi durities enascitur, quam pernicies utplurimum
immediate sequi sivevit: Quod æqualiter se habet sive ra-
tione justitiæ Divinæ & Theologice rem consideremus,
sive Physice respectu naturæ & indolis hominum; qui
quanto sibi sapientiores apparent, tanto & mordicus ma-
gis tenaciusque utplurimum satagunt quem elegere se-
mel vivendi modum continue servare. Vitia quidem in
se semper eadem mortalibus sunt, sed diversa fortiuntur
nomina ex diversis circa quæ versantur objectis, atque
hoc saltem intuitu alia barbariei & ignorantia, cultio-
ribus populis alia priva & peculiaris sunt; his e. g. illa
quæ a luxu generantur, & quæ ejusmodi animi affectus
fontes agnoscunt qui lentius exoriantur, quique ideo tam
repente ac reliqui omnem deliberandi locum non adi-
munt, nec notabiliores mox turbas excitant, sed seque-
las tamen persæpe hæud meliores habent. Qui culturæ
& scientiarum ex spatii ad habitandum majori angustia,
pluribusque paulatim necessitatibus enatis, origines re-
petunt, plures etiam cupiditates ac desideria oriri, plu-
raque consequenter vitia, dissidia, rixas, dolos malasque
artes, inter politas quam feras nationes dari, agnoscunt.
Quo non obstante, id minime negari debet, ignorantia
am & innocentiam duas atque distinctas, nec easdem res
esse; Has enim confundendo, Poëtæ olim ad ætatis au-
ræ figmentum dilapsi sunt, multisque in recentioris &
anti-

antiquæ ætatis comparatione idem adhucdum error committitur. Ubi autem ad declarandam & dilucide explicandam veram differentiam quæstio devolvitur, tum vero medium tenere nec partium occæcari studio, præsumtisve opinionibus, difficillimum omnino est. Qui antiquitati magis favent, ideoque in illius moribus describendis ex ea potissimum parte, ubi pulchrior apparet, rem considerare amant, (quorum quidem vestigia premere, assumptæ semel Troubleatio præeunte de rudioribus ingeniis hypothesi insistentes, hic etiam pergemus) sic fere parallelismum instituunt. In conversationibus candor & familiaritas quædam hodie desideratur, quæ nunquam non disparere solet in eadem proportionem ac gestus moresque artificiosi & difficiliores, simulatio & dissimulatio proveniunt. Dum affectus animi tam boni quam mali liberius se ut plurimum exfererent, dum sæpius in armis esse quam hostis adventans conspiceretur haud opus esset, intervalla quoque hostilitatum tranquilla magis erant, haberi aliis, haberi vicissim nobis ipsis fides sivevit: Reconciliatione semel facta, novæ inimicitiae nisi novis ex causis non oriebantur. Sive vera sive apparente tantum necessitate urgente, mortem veteres miseræ vitæ præponebant. Vitæ vero commoditates atque deliciae, licet in se nullius forte pretii nec eadem ac nostro ævo arte paratæ essent, ab ejusmodi tamen hominibus valde care æstimabantur, qui exquisitiores dari, suasque a posteris quandoque irridiculo habendas, ignorabant. Agrestibus impolisque animis parvo labore oblectamenta procurabantur: Quod in conversationibus quam alibi haud aliter evenit. Civilitatum non æque ac nunc sumus prodigi mutuo fuere, in adulando immodici & inepti; Utrumque tamen genus, dum & meliora quam quæ dabantur exspectare & iis quæ dicebantur diffidere nesciebant, gratum erat. Pars conversandi artis Ludi sunt; cujusmodi

ab antiquissimis retro temporibus, in ardois imprimis regionibus, usurpantur. Distinctioris sortis hominibus & primariæ juventuti tales haud ita pridem amabantur, quos nunc ipsi rustici dedignantur: Cantilenæ quoque juxta usitatæ erant, ubi quidem sensum veneresque si quæras, nutricum neniis haud reperies esse dissimiles. Veruntamen fieri potuit, bonam simplicitatem hujusmodi ludis, ænigmatibus historiolisque suis, fuisse minus culpandam, quam hodie ingeniosioribus polterioribusque inventis sumus. Publicæ privatæque nostræ animum exhilarandi rationes, res quæ in conversationibus otio fallendo inservire solent sermonumque materiæ, non plane absconam opinionem esse indigitare videntur. A. i. p.

APHOR. XXV.

Nost *memoriam & festivitatem*, tertium ingenii donum, ubi in pretio eidem statuendo nec sapius teneri medium solet, *subtilitas* est. Sunt qui, utilitatem solam spectantes, eo usque in laudibus ejus recensendis modi obliviscuntur, ut omnem eruditionem subtilitatum intricatissimarum, haud omnino necessariarum divisionum distinctionumque & nullius usus regularum, farragine absolvi ducant, summum esse sapientiæ cacumen putantes, simplicissimas quasvis res & intellectu facillimas in mysteria transformare. Aliis damna tantum considerantur, qui nullas plane in idearum dispositione & in meditationibus dirigendis difficultates dari autumant, nulla opus arte esse & manibus singula quæ credant palpari debere; tanto nimirum simplicitatis & perspicuitatis amore flagrant, ut subinde ignorantiam etiam, confusionem & stupiditatem colaudent. Inter immodicos subtilitatis panegyristas celeberrimi sunt medii ævi Philosophi Scholastici, qui & ideo, tam atris ab altera sive adversaria parte depingi solent

solent coloribus, ut memoria eorum, dum perstat orbis, summo in horrore posteris non esse nequeat. Miselli vero senes isti bona fide agebant & magnæ auctoritatis Patres Ecclesiæ sequi se credebant, cum dolo primum in labyrinthos Dialecticos Stoicorum se induci paterentur, & paulatim magis magisque subtilitatum amore capti ultimo demum oculos auresque tenus immergerentur in omne quidquid Peripateticorum, Academicorum recentiorum, tandem Eclecticorum sectæ, quicquid priscorum suorumque temporum somniatores, Ethnici, Judæi, Saraceni, quicquid ignorantia & imprudens curiositas, immo necessitas ad postremum & eorum quorum sic esse intererat utilitas, svadere & ad imbecillum hominum intellectum a veri via abducendum, liberumque usum facultatum animæ impediendum, invenire potuerant. Dialectica eorum autem, postquam diu magnæque tyrannide, ut sola inter scientias regina, imperasset, nostro quidem seculo, ceu exinanitionis suæ tempore, ita est ad incitas redacta, ut nomen quoque ex universo Eruditorum orbe tantum non penitus exulaverit; aliæ de præda ditatæ artes sunt, his ad Logicam, ad Metaphysicam aliasve disciplinas illis spoliis relatis. Videtur sane exercitæ olim crudelitatis alte admodum animis infixæ memoria resedisse, cum in minimas etiam reliquias, ubicunque demum deprehendantur, omni absque misericordia saviatur.

APHOR. XXVI.

In illis scientiis quibus maxima adhucdum esse cum Philosophia Scholastica similitudo creditur, quæque plurimum ideo a politioribus nostris in odio contemtuve haberi solent, Metaphysica est: Quæ hic igitur, ubi de usu & abusu subtilitatis quæritur, optime rei exemplo illustrandæ inservire poterit. Ingenue si fatendum, nun-

quam inter fidissimos ejus cultores fuimus, sed nec unquam abrogandæ ejusdem penitus possibilitatem perspicere potuimus. Quæstio vero, ut ambigua est, ita gemina quoque ratione & valde diversa potest considerari: Quarum alteram primum sub examen revocabimus. Fieri fortassis ex opinione quorundam quiret, ut tantum Metaphysicæ quantum indispensabilis necessitas exigit, separatim in singularum quas concernit disciplinarum Prolegomenis tractaretur; quo etiam modo, subsecuta mox inferius applicatione, dilucidius intelligi atque ad usus referri debitos id posset. Illius imprimis, quam in Theologia Naturali cognatisque argumentis Philosophis præstitit, utilitatis respectu, maximam hucusque auctoritatis quam retinet partem jure suo tueri scientia hæc credita est: Quæ jam capita eadem ac cætera methodo pertractarentur, summique præterea momenti difficultas tolleretur, si ad Moshemii (in Not. ad Cudworthi Syst. Intell. alibi) exemplum, styli pariter elegantiae cura haberetur, & in quibusdam præprimis disquisitionibus minus ac antehac factum solliciti essemus, de integræ tractationis prolixarumque demonstrationum materie intra definitionis, uno alterove obscurissimo constantis termino, limites coarctanda. Inter varii generis scripta, crescenti indies hostium veritatis cœlestis numero opposita, sunt qui contendant, eorum qui historica similiaque argumenta usurpant mediocria etiam magis esse conscientis convincendis apta, quam eruditissima volumina ejus ac v. g. Wallerii Prænotiones indolis & methodi. Quam equidem ad opinionem fovendam ipsi quoq; clanculum fuimus jam dudum proniores; verum nescientes utrum ex evidentia solum, an verò simul ex soliditate, hujus præ altero argumentorum generis, ista procedat differentia, certi nihil definire audemus. Partim serio, partim forte joco dicendo, non nisi duas hic nobis quas ingrediamur vias esse

esse datas opinamur. Vel ut ad primævæ i. e. Apostolicæ Ecclesiæ simplicitatem redigamus omnia, eorumque itidem methodum, patientia & vitæ innocentia potius quam eruditionis apparatu religionem defendendi, imitemur; quod aliter non posse, jure an injuria quidam contendunt, in præsentî naturæ humanæ corruptione perfici, nisi præter introductam disciplinam Ecclesiasticam Apostolorum, divortium etiam Ecclesiæ tam cum civili quam erudita republica fiat. Vel si necessario servanda nobis cum hisce unio est, nec Philosophorum in genere nec Metaphysicorum in specie operam rejici oportet, sed simulatam quandam ab utraque parte amicitiam coli præstat, externæ in Ecclesia pacis ergo, quam juratos nobis declaratosque inimicos tam bellicosam gentem reddi. Utamur videlicet Philosophastris istis Cossacorum saltem ad instar & ad observandos hostes, quorum frequentiores adeo excursions prohibebunt, illudque adversus eos belli genus, quod *guerre de chicane* hodierni nominant auctores, interim gerent, dum genuinæ & plenioris de cœlo liberationis tempus adventet. Hoc vero quando fiet? quibus interea curis, qua sollicitudine non est opus & quam graviter quotidie pene non labimur! falso nos zelo seduci passi, hominumque persecutioni exponentes, quamquam DEI adhuc auctoritate haud simus muniti; quem intempestive tentamus, & accelerare putantes, revera impedimus tantummodo retardamusque, exoptatæ diu felicitatis momentum.

APHOR. XXVII.

Manentes jam igitur in altera illa via, quam calcare semel incepimus, & tam Metaphysicam retinentes quam reliquum Philosophiæ apparatus, quomodo hac porro ex parte rem considerabimus? Cognitionis & distincte intelligendi desiderium omnibus inditum est, quo-

eunque demum in argumento examinando animus ver-
setur: Laboris impatientia, vel præjudiciis de hujus il-
liusve disciplinæ inutilitate damnove conceptis fit, ut
multa sæpenumero impugnemus, cum his quæ & ipsi
credimus & actû sequimur, eadem omnino tamen ea esse
nescientes. Id quod circa Metaphysicam haud aliter quam
alibi contingit. Qui in scientiis præ terminis externo-
que habitu de ipsis rebus potissimum solliciti esse cupi-
unt, in vita communi haud illepada frequenter, quæ
hoc probabunt, exempla documentaque invenient. Mi-
nus probabile initio forte videbitur, sed cuicunque ta-
men facile dabitur experiri, cultissimos homines maxi-
mosque Metaphysices osores, inter colloquendum ad Me-
taphysicos cum aliis sermones ferendos non ita magno
negotio perducî. Ingenio enim, ubi præsumtis opinio-
nibus, ne rite eodem utantur, præpediti non fuerint,
minime destituuntur. Dum sermocinantur itaque, oc-
casionibus prudenter subministratis imponi sibi patientur,
ut subtilissimas etiam distinctiones ipsi faciant. Volupta-
te perfundentur, viam hoc ipso ad rem penitus intel-
ligendam se sibi sternere animadvertentes, laudabunt sol-
licitam ad alias atque alias circumstantias earundemque
differentias attentionem & diversi diversimode institu-
tam status controversiæ considerationem. Cavendum mo-
do erit, ne terminis Latinis & scientificis utendo suspi-
cio moveatur, sed potius, si mox in vernaculo idioma-
te vocabula non succurrant, circumloquendo & prolixiori
descriptione sensa exprimantur; Ex Gallica imprimis lin-
gua voces phrasisque mutuanti, felicissime negotium suc-
cedet. Pertractata jam materia, dicis causa tantum re-
minisci e re erit, eandem antea quæstionem inter Bru-
ditos, hunc illumque, esse agitatum, rationes ab utro-
que allatas commemorare, parallelas modo ventilatis si-
stere & easdem cum his esse ostendere; paulatim tan-
dem

dem spectra larvasque protrahere & terminos adhibere scientificos. Attonitis erunt similes, retractentne dicta an persistant, pudere an indignari oporteat, incerti. Hæc etenim hominum, nostra & aliorum, infirmitas est.

APHOR. XXVIII.

Opinio etiam, quam scientiæ hujus calumniatores de ea habent, ridicularia sane est, nec mirum talia inde sibi invicem contrariantia judicia & conclusiones enasci; Culpantes, damnantes & vituperantes, ipsi quid vituperent nesciunt. Nihil continere Metaphysica creditur aliud, quam inutiles distinctiones, dumeta, tricas; omne sub hoc nomine intelligitur, quicquid cerebroso homini frenorum nescia imaginatio suggererit. Abstractiones figmenta esse putantur, quorum ne quidem vlla vestigiumve in tota rerum natura detur; etsi nihil aliud sint, nisi prædicata & theses generales de pluribus simul rebus, ex harum in aliis aliisque attributis inter se invicem convenientia prognatæ. Seorsim ab ipsis rebus vero nullo alio fine considerantur, quam ad intelligendum solummodo; in quantum postmodum de singulis secure & confidenter prædicari possint. Prout majorem minoremve differentiam produnt, diversæ classes atque ordines assignantur: Voce latioris ambitus, quæ in pluribus locum obtinet similitudo denotatur, in his illisve discrepantiam particularior terminus exprimit. Res primum considerantur, exinde formatur judicium; hoc igitur in ipsis objectis fundari debet, nec descriptionibus prius ex ingenio confectis, postea demum ad res applicatio taliter qualiter fieri. Si has unus regulas neglexerit, ab alio corrigitur, vel revocans dein errorem vel pertinacius defendere allaborans, convincitur ejusdem vel argumentis ipse prævalet: Enimvero in hoc videlicet nihil est, quod in omnibus etiam aliis pariter non valeat

at quæ ab hominibus peraguntur. Ubi concretæ ideæ abstractas producere, siue talis vel huiusmodi esse deprehensa rei indoles nostra de re iudicia, tum vero eisdem quibus reliquæ scientiæ gaudent prærogativis ac privilegiis, nulla ratio adest, cur Metaphysica sola destituatur. Philosophis præterea & ipsis regulæ sunt, plura dogmata, divisiones terminos &c. comminisci vetantes, quam vel res & argumenta dantur, siue objecta quibus in natura universi existentibus in mente nostra ideæ respondeant, vel opus nobis est ut intelligere simus solliciti. Hoc nimirum proverbio quoque suo indignant: "entia non esse præter necessitatem multiplicanda", aliisque cautelis ejusdem generis, quas in omni, quaecunque demum sit, negotio versantibus sana nobis præscribit ratio, & ad quas tandem ultimum resolvuntur omnes heic Eruditis factæ objectiones, quatenus quidem solidi quid continent. Peccantes in proprias leges suas, non quod meditati, locuti fuerant, scripserant de argumento aliquo, in culpa sunt, sed eatenus tantummodo vituperantur, quatenus perverse id egerunt, vel aliter esse rem, ac revera est, contendere ausi sunt.

APHOR. XXIX.

Facile itaque intelligitur eorum sententiæ quid veri falsique insit, qui, si demum utile aliquid concedatur Metaphysicam continere, multum tamen abesse dicunt, ut hoc ad integram scientiam peculiarem constituendam sufficiat, sed parvo libello paucissimisque paginis omnia comprehendi posse. Tali modo reconciliatum iri partes invicem, vel extrema saltem evitari utraque & medium teneri, autumant. Hi quidem rationibus non destituuntur, si duo simul observare momenta velint, sed quibus intellectis rite examinatisque, longius nos ac antea haud esse progressos animadvertemus, in gyrum tantummodo

vertisse & unde prius egressi fueramus, eodem rursus
esse reversos. Unum est, ut mitigent verba paululum
thesinque minus universalem reddant, de qua re mox in-
ferius agemus. Alterum, ut porro non de Methaphysi-
ca sola regulam valere, sed de quacunque etiam alia di-
sciplina, agnoscant. Quo facto, nihil quod dicant aliud
habere apparebit, quam par quoddam antiquissimarum ve-
ritatum & dudum notarum. Illa ex universa in genere
Philosophia, non minus quam singulis in specie scien-
tiis, omnes quæstiones quibus præter meram curiosita-
tem nihil utilitatis inest, proscribendas rejiciendasque
esse statuit; Hæc in applicatione cognitionis nostræ. ar-
tisque cujuslibet cultura, difficillimum, quin impossibile
fere esse innuit, regulas exacte observare. Semper, ni-
si graviter erramus, id ad defendendos excusandosque
Philosophos jure contenditur, neque in genere, contra
regularum suarum tenorem peccantes, neque in his spe-
ciatim quæ subtilitatem concernunt, majoris eos culpæ
quam alios quoslibet mortalium, in suis negotiis ver-
santes, posse coargui. In Politica e. g. sive Prudentia
Civili nullam pene regulam occurrere faciles agnoscunt
rerum periti, atque indies experiri dabitur, cui alia haud
minoris necessitatis nec minus comprobata non opponatur,
cum qua, casibus certis incidentibus, ægerrime sæ-
pius simul consistere & simul observari possit. Similia
his in arte militari, conversandi regulis alibique, mul-
ta omnino sunt, sub nomine *excès de raffinement* moder-
nis nota, ubi pariter accuratione haud raro peccari, ri-
dicula noxiave, ab omnibus conceditur.

APHOR. XXX.

Profunditas & subtilitas ingenii in multis conveniunt.
Regulæ ergo de utrisque ferme sunt eadem & si quas
in hujus doni consideratione prætermisimus, ex

iis quæ de illo dicentur in utrumque quadrantia, satis pateſcent. Qui in reliquarum trium dotum æſtimatione debitum juſtumque modum tenere norunt, circa profunditatem certe haud ſemper eodem ſe præſtant; plurimi a ſagaciſſimis errores ut plurimum committuntur, & tam Litteraria quam reliqua Hiſtoria complurima habet magnorum virorum, in ſuo ſingulorum genere heroum exempla, qui tametſi & a natura excellentiſſimas dotes acceperint & artis auxilio vaſtam iisdem rerum cognitionem atque peritiã addiderint, ab admodum mediocribus tamen ingeniis, maximorum graviſſimorumque errorum convicti ſunt. Eſt videlicet hominibus profunditatis ingeniĩ abuſus, ad multifariam delabendi ſtultitiã, cauſa & occaſio. Hinc illos magnæ auctoritatis viros habemus, Semideos potius ſine dubio quam mere mortales, qui per omnia rigidæ ſibi ſoliditatis ac maturitatis laudem vindicant; quorum admirabili ſagacitati univerſa facile patet natura & omnibus myſteriis velut denudatam ſe conſpiciendam præbet, quorumque in animum, tam eximiis donis illuminatum, nullæ unquam tenebræ penetrarunt. Hi abſolute ideis imperant, pro lubitu judicia formant & ratiociniorum catenas nullis adſtricti legibus connectunt. Ultimam in omnibus rationem venantur, quæ humanus unquam intellectus rimatus eſt: nuſquam niſi plena, ſtriſtiſſima & apodictica certitudine contenti ſunt, propriis ſemper, ſemper apertis oculis vident. Anicularum & miſellæ plebis eſt opinari vel credere, Philoſophum vero dedecet ab aliis ſibi fallaciã portari permittere; ceu quem ipſum tantummodo oportet ſeſe decipere. Non hic invidiam movere volumus, ſed in memoriã ſolum revocare, quam dementer facere homines ſoleant, cum ad finem impoſſibilem, eunſque mediis inſuper ineptiſſimis quærendum, vana ſe alioſve ſpe excitant. Hypotheſes comminiſcun-

tur,

tur, sed quæ cito veritatum certarum naturam induunt, nomine saltim donantur: Horum sapientia universum crederes conditum, vel eorum ad minimum curis & providentia in esse suo conservari. Tales profecto inter E-ruditos inveniuntur, sed nec solos tamen. Aut revera Divi sunt, aut ipsi saltem se putant multo supra reliquo-rum mortalium conditionem altius positos, quam ut in hos, tanquam viliora insecta, oculos ipsis convertere fas sit. Argumenta nostra examen eorum haud merentur & risu non nisi invidiam prodimus: ad objectiones vel plane nihil respondent, vel ita rem suam agunt, ut de-nuo solum de infirmitate nostra admoneamur. Ire i-gitur vias suas sinamus oportet; ipsi sibi orbem & uni-versum condunt, cujus & fatōrum ejusdem ipsi quoque arbitri, moderatores & domini sunt. Nobis in illo per-manendum est ubi DEUS nos posuit, nec id quidem, ut la Plûche (in Hist. du Ciel) ait, "ad creandum, sed ha-bitandum tantummodo." Ingenii tamen profunditatem in se esse excellentissimam dotem credimus, eandemque, si prudenter uti velint quibus conceditur, summæ utili-tatis. Peculiariora imprimis argumenta quædam sunt, in quibus plus quam in aliis, non sufficere rimandis iisdem intellectus nostri vires, perspicere datur. Atque in his sane ipsa etiam ingenii profunditas aliter quam in aliis dirigi debet; quæ ad ulterius progrediendum minoris jam utilitatis est, sed potius ad detegendas nobisque & aliis monstrandas, quæ ad utrumque latus sunt, abducen-tes a regia via, semitas inserviat; ad ostendendum qua-nam ubique ratione committantur errores & quo pacto evitari poterunt. Qui hoc modo commissis sibi talentis utuntur, næ illi haud minorem, sed longe ampliorem prioribus istis, habent perspicacitatis suæ demonstrandæ campum; & de meritis eorum, tanquam beneficiis in u-niversum genus hominum collatis, grata semper atque cara est recordatio.

APHOR. XXXI.

Inter disciplinas, quarum utilitas cuique confestim sine prolixiori disquisitione ob oculos poni manibusque palpanda fisci potest, Mathesis est. Unde fit, ut homines, qui nuda ratiocinia & difficiliter mente assequuntur & facilius eorum obliviscuntur, quamvis ante agnitorum, sed e contrario fortissime ejusmodi objectis commoventur, quæ immediate in sensus incurrunt, ægre ideo hujus negare usum audeant; sicut & de invisibilibus atque odiosis quibusdam veritatibus non admonentur, verum potius privatam suam cum reipublicæ utilitate conjunctam vident. Ex hac igitur scientia, quam proficuum esse omnes consentiunt, exemplum nobis ad judicia de reliquis ferenda commode petitur. Et perspicitur quidem, inter Mathematicos non minus quam alibi, cum paucis qui titulos quibus superbiunt merentur, plurimos dari inutiles. Distingvendum esse inter gigantes & heroës: Pygmæos præterea & ostentatores occurrere, gigantum & heroum simias, qui utut viribus vel utili opera cum his contendere nequeant, gesticulando tamen externe apparentia imitari student. Summos viros reperiri, quibus multi simul nævi sunt; plurimos omnino, qui vitia eorum sectantur, virtutes negligunt, stultitiam discunt, merita non curant. Quosdam, cum in aliis atque aliis se idoneos & excellentes præstiterint, parem in cæteris etiam successum sperare, & in rebus quas bene non intelligunt turpiter se dare; Quos perpendentes, non methodo vel scientiæ ingenium deberi, sed ingenium facere scientiam & methodum, dicimus. At vero & hæc eadem a Mathesi desumpta similitudo, ad illud porro declarandum nobis inservit, quod Aph. XXIX. polliciti sumus, cur nimirum, in argumento de quæstionibus inutilibus refecandis, licet laudabilis prorsus in se iste conatus sit, scientiæ tamen ex vastis jam voluminibus ad libet

libellos paucissimarum pagellarum reduci haud possint. Mathematicus, priusquam ipse invenire novi quid valeat, ea quæ ante se ab aliis detecta sunt, legere tenetur; pro uno alteroque problemate, quod ipse resolverat eoque scientiam auxerat, centum prius alia legerat; idque vel in genere ad ingenium acuendum, vel ut in speciali quod sibi proposuit argumento ulterioris speculationis ansam atque adminicula haberet. Quænam imprimis partes quæque propositiones olim ipsi necessariae futuræ sint, eo quo incipit tempore haud nosse poterit, sed quo plures didicerit beneque intellexerit, eo melius id eum habebit. In iis etiam disquisitionibus, ubi certos sibi limites & metam constituerat, sub eligendo ac dijudicando fieri nequit, quominus res longe plures in animo secum versare cogatur, quam quæ postmodum, sive ad resolutionem sive demonstrationem, ei opus sunt; Quibusdam enim ad ipsum immediate propositum suum indiget, aliis ad has intelligendas, illarum causâ adhuc etiam pluribus. Quod cum in Pura Mathesi suas jamdum, nec leves, importet molestias, tum vero in Mixta novæ insuper & multæ nascuntur difficultates, quæ tam singulæ, quam in plurium invicem comparatione, peculiaria itidem scrutinia requirunt. Cæterum diu perstitisse mundum recordemur, bene multis tam theoreticis quam practicis absque Mathematicorum inventis, felicesque non minus quam postmodum homines vixisse, quibus impræsentiarum carere nequimus; si non ideo quod per se necessaria toti orbi sint, propterea tamen, quod ab omnibus rejici simul non possint, quo efficitur, ut unus deterioris quam alter non esse conditionis, vel necessitate cogatur, vel ipse saltim velit. Multa quibus haud scitu nobis opus esset, non ideo tamen ignorari aut negligi præpostera sinit curiositas; unde necessitas oritur, doctrinæ de istis rebus puritatem conservandi, utpote qua corrupta & curiositate sine re-

gulis, sine frenis relicta, errores alioqui propullarent, quibus & intellectus noster obrui tenebris & voluntati commodissima dari ansa posset, pro omni cæcitate omniq; malitia sua, brevissima confestim via, ad propriam nostram & aliorum perniciem, miseras atque exitium pergendi. Nonne hæc enim in aliis ratio est, cûr v. c. in Historia Ecclesiastica teterrimarum hæresium improbissimarumque blasphemiarum hodieque memoria conservetur, licet optimo alias jure mererentur atra obduci æternæ oblivionis nocte?

APHOR. XXXII.

Quæ sic autem differimus, cum grano salis sumenda sunt, ne inde ad necessitatem, quævis & cujuscunque demum generis somnia prisce ævi sollicitè revocandi, præpostere concludatur; sed sufficientis solummodo inculcetur hujusmodi cognitionis acquisitio, quæ in præsentî mundi hominumque statu potissimum requiritur, ut in regia veri via calcanda sedulos nos & constantes præstare possimus. Urgentes enim rationes licet habeamus, artem respectu brevis nostræ vitæ prænimis longam faciendi; attamen, extraquam quod ipsius rei indoles & alii homines quemlibet ad hoc artis cujusvis cultorem, sicut diximus, adigant, ne id quidem temere negandum, inepte sæpenamero inutilibus multis in omni genere commentis excusationem hinc peti. Fit nimirum prout in re civili quoque contingere observatum est, ubi multo minori haud raro munerum & ministrorum numero longe celerius & melius negotia peragi potuissent, quam dum v. g. duo dependuntur denarii, ut quorsum tertius evaserit sciatur. Egregia fane res esset, si frena curiositatis & immodico subtilitatum amoris ponentes, prout supra Aph. XI. monuimus, quidvis limitationis intellectus nostri virium documentum, in eodem ac cætera inventa honore haberemus. Excellentissima quippe ingenia

nia magnopere hoc commendarunt, quique rite id percipere neutiquam ideo a prudenti disquisitione absterrentur; Hac regula munitus intricatissima etiam argumenta tractare audebis, sine eadem sæpe in clarissima luce ut in tenebris oberrabis. Qui sit igitur, ut persæpe adeo nubem illuc pro Junone amplectamur? Varias videlicet animo notiones revolvimus, alia aliaque detegimus, & inventorum a nobismet, amore capimur, ulterius continue progredi annitimur. Notitiæ claræ utilitates intelligimus & distinctiones in disquisitionibus magna esse adminicula experimur: Scientiæ prærogativas sentimus, quidque perspicere res, deliciarum contineat. Sic in immodicas & sine fine subtilitates incidimus, sic omnium in tota natura rerum rationes reddendi furor enascitur. Tandem ejusmodi perspicuitas oritur, quæ si non per se, tamen ob arctos intellectus limites, multo confusiores, ac antea fuimus, nos facit: Eruditi reperiuntur, res ex claris obscuras & intricatas reddere, quam obscuris lucem inferre promptiores; prout Medici quoque dantur, ex sanis ægrotos, quam ex ægrotis sanos faciendi, melius artem callentes, atque Caussidici, qui cum magna leges eludendi, calumniandi cavillandique sagacitate, Judices tamen ineptissimi sunt. Quæstiones otiosæ gignuntur atque intricatissima de rebus, ubi nulla prius incertitudo fuerat, dubia; innumeræ lites & controversiæ, sine magna quidem in totali discrepantia, de levioribus tantummodo circumstantiis. Profecto, si homines aque aliquando revera ac in externe apparentibus, in factis non minus quam dictis, differentes atque diversi a se invicem evaderent, magnopere veremur, ut perflare mundus diutius quiret. Certus quidam circulus orbisque est, intra quem cogitandi facultatem nostram exercemus, cujus virium quam experimur circumscriptio, ex rerum pariter, quibus circumdati sumus, certo numero

mero dependet. Hæ res, cum nullarum sane aliarum dum nascimur adhuc notitiam habeamus, unice etiam omnium quas postmodum fingimus perceptionum occasiones præbent. Ideæ vero, quas sic assequimur, innumeris equidem modis comparari, conjungi & opponi sibi possunt, sed licet ad quamvis paulo majorem differentiam, diversas plane res invenisse nobis videamur, princeps tamen negotium haud ulterius quam antea perductum est, atque ita omnia, quæ vel cogitamus vel loquimur, eadem nihilominus semper permanent. In bonum ergo nostrum, neque sine peculiari DEI providentia, sic ordinatam naturam rerum habemus, ut illæ tam physicæ quam morales veritates, quibus in vita communi maxime opus est, adeo cuique dilucide ob oculos positæ sint, ut haud magno labore, omnique sine prolixo examine, intelligi queant, sine peritia difficulter acquirenda vel ullo ingenii raro acumine manibus quasi palpari. Quocirca & omni tempore plus minusve agnitæ fuere, & sæpissime tum quoque plurimæ parti, licet insciæ, agendorum regula extitere, cum a dominantibus pestilentissimis erroribus fusas penitus fugatasque, externe apparet. Quæstiones autem Philosophicæ, rationes sufficientes, argumenta apodictica, a primis jamdum eruditionis initiis multum agitata, controversa & plena dissensionis inter Eruditos fuere; Quando finientur, quid utilitatis producerint, quam sæpe in novis verbis novæ res latuerint, quotque vicibus inceptus, continuatus, absolutus iterumque receptus idem gyros fuerit, haud facile quispiam dixerit. Seculorum post rixas, in eadem ac antea fuerant incertitudine argumenta relicta, cum prius ventilatis eadem esse visa, paululum ideo oblivioni tradita, sed mox a recentiori aliquo sub nova forma denuo in scenam reproducta sunt: atque jure ergo concluditur, licet perpetuo immotum maneat, veritatem unican & errores

res esse innumeros, ut plurimum tamen differentiam, quæ inter pugnantes invicem opiniones, post institutum nexus totius systematis examen, detegitur, fructusque ex tali labore percipiendos, ne dimidiam quidem molestiarum, quas sub inquirendo quis devoraverat, partem compensare. Videbitur interdum, uno quasi obtutu Historiam Litterariam consideranti, plura hic posse dici, quam palam profiteri, ne vehementius irritentur *crabrones*, consultum forsitan esset. Diversas e. g. diversis temporibus, sive prudentes sive præposterarum, in disciplinis pertractandis, in docendo & discendo methodos, nec non periodicam scientiarum, aut eam quam diximus falsarum rectorumve sententiarum, in cæteras dominationem, aliaque similia, minus semper argumentis, vel argumentorum alterutra ex parte defectui deberi, quam aliis causis atque casibus, facile quivis a partium studio alienus intelliget: Unde haud raro fieri solet, ut *questione facti*, per longe alias ac antea consuetudines opinionesque receptas, dudum decisa, hic illicve alicui Eruditorum, multis adhuc postmodum seculis, *questio juris* otio fallendo inferviat; sicut in controversia, de *lingvarum Eruditarum* in orbe Litterario necessitate, factum videmus. Frequenter itidem, tam inter doctos sit quam in Ecclesia contigisse observatum est, ut maximæ turbæ inde solum enascantur, quod recentior aliquis, cum imprudentius initio aliquid dixerat, paulatim præter opinionem suam compellatur ad funestiora molienda; indicta nempe causa huic vel illi antiquæ hæresi, istiusve Philosophi erroribus favere, & ex consulto res machinari publicæ hominum generis utilitati exitiosas, judicatus: Ubique fere privatis ex commodis totas lites omnesque motus, tam favores quam odia fuisse exortaprehendimus.

APHOR. XXXIII.

Protervene dictum esset, si istæ tam simplices tamque claræ veritates, quas de subtilitatis profunditatisque ingenii usu & abusu adduximus, haud intellectæ esse plurimæ Philosophorum parti statuerentur? Vel num sponte potius easdem, deliberatoque consilio, contemni credendum? Posterius affirmare, nimis durum foret; prius, in rebus tam facile perspicuendis, vix possibile videtur. Sed vel in hac, sine dubio, quam de simplicitate earum omnes habemus, opinione, causâ latet, cur vulgo satis esse putetur, sola eas memoria tenere & quasi prætereundo aliquando animadvertere. Vetus de omni cognitione nude theoretica, negligentius tractata & in frigidis tantum speculationibus consistente, querella est, totam scientiam nostram, ubi ad applicationem perventum fuerit, non nisi ad perplexos nos reddendos inferre & in prolixa quadam disquisitione plurimum possibile relinquendos; quæabilia cum suis, & hæc rursum cum eo pertinentibus aliis notionibus, ita demum accumulatur, ut consilii omnino inopes evadamus, nullaque amplius electio & dijudicatio fieri queat. Habitus nimirum & peritia requiruntur, utque casus frequenter obvenientes certitudinem dederint & confidentiam edocuerint: Non esse modo sic vel ita rem scire sufficit, sed quomodo id evenire possit, nosse præstat; unde etiam errores oriri soleant. Usui ubique & exercitio adscribendum est, quod confestim, ubi opus, genuinæ potissimum perceptiones menti obveniant, sine operoso labore formetur iudicium & absque oppositi formidine conclusio eruatur. Attamen, limitatum esse intellectum humanum, vulgaris quædam est veritas, quam pueri quoque in Scholis norunt, & hoc dicere, id vero non est laudes mereri, nullum eo perspicacitatis nostræ documentum edimus. Fit ergo cum Eruditis, sicut cum robustis quoque

& animosis affolet. In theſi generali facile concedunt, artem vel vires ſuas infinitas minime eſſe, & multos in his ſe quidem multo antecedere poſſe; ſpeciali autem caſu incidente, vitam perdere malunt, quam aliis palmam cedere. Ubi legibus e. g. vetantibus alioqui fortitudinis famam, niſi cum ſanæ rationis ſuæ ignominia, mereri nequeunt, lubentiſſime toti mundo ſtultitiam ſuam probant, ferarum ad inſtar periculis ſe exponentes, ubi nec ipsis ſibi, nec aliis, vel minima ſuccellus apparet probabilitas. Erudito permittitur, in vita communi levioribusque negotiis, hoc vel illud ſe neſcire profiteri, dubio adhuc aliquid eſſe obnoxium dicere & tempori, pleniorē notitiā daturō, relinquendum; Sed in ſublimioribus argumentis, ubi ſummam prudentiæ neceſſitatem ipſe ſæpius agnoverat, omnia potius quæ fingi unquam poterunt comminiſcetur & figmentum ſtabilire figmento allaborabit, quam rem non poſſe comprehendī fatebitur, ſeve rationi ejus reddendæ haud ſufficere. Quin eo uſque furore iſto proceditur, ut poſtmodum etiam glorientur, haud ſe omnia, quæ in ſcriptis adſtruxerant, credere. Exempla in aliis Cartellius & Leibnitius produciuntur. Tametſi enim evidenter demonſtrari nequeat, vel illum Phyſiologiam ſuam Fabulam Romanenſem appellafſe, vel hunc eas, quas in Theodicæa contra Baylium vindicatum ivit, veritates in animo riſiſſe, uterque tamen ſatis probatum dedit, cauſam ſe minus ac fas erat ſerio egifſe, maxime vero quam Leibnitianum deſuiſſet ingenium, & in rebus ubi DEO, cujus de gloria quæritur, haud iisdem ſane, quæ inter homines valent, excuſationibus fit ſatis.

APHOR. XXXIV.

In quæſtionibus igitur, ubi maxime infirmitatem noſtram prodimus, illa eſt, de propria noſtra & aliarum rerum prima origine, an DEUS ſit, numve exiſtentia e-

jus probari queat? Immo vero, & dum maxima omnino, ut dicebamus, circumspectione esset opus, maxime quoque frena curiosa nostræ imaginationi laxamus: nec mirum Turcis e. g. prodigiosum videri, quod Christiani adeo inter se dissentientes fluctuantesque de veritatibus sint, quarum nullis aliis gentibus certitudo in dubium vocatur. Si eo usque differre & procrastinare fidem revelationi habendam voluissimus, dum Philosophi principia sua evidentia & apodictica, demonstrationesque rigidas essent absoluturi, dudum jam de toto terrarum orbe Atheismus triumphasset. Inprimis vero clare id apparebit, si perpendamus, argumenta quæ uno seculo pro omnium fortissimis habita fuerant manitissimisque religionis propugnaculis, altero rursus indignissime sveuisse contemni, quin hæresibus fere annumerari. Eisdem adhuc de quæstionibus controversantur, ac dum in incunabulis quasi eruditio latebat, eadem contra Christianismum objectiones producuntur, ac circa primas ejus origines. *Fortes* qui salutari avent *spiritus*, utcumque etiam de sagacitate atque acumine ingenii sui glorientur, nihil tamen faciunt aliud, quam alter alterius, aut prisca ævi nugatorum cujusdam, sibi invicem nobisque mansa porrigunt. Parum ipsis refert, quid dicant quemve sequantur, quid credant cuive pareant, modo ne DEO vel ejus verbo obsequantur. Audendum est, opinantur, siue lucrum redundet siue damnum; primas, quæ maxime sunt necessaria, curas postulant, gravissimaque primo erunt impedimenta submovenda. Parata semel licentia, nullo negotio quæ postmodum credenda sunt inventientur, nam hic etiam locum habet quod ait Ovidius: "dependetque fides a veniente die." Qui a nostris e contra stant partibus, & magnopere se humanitate sua DEUM sibi devincire autumant, dum excellentissima scilicet, ad causam ejus defendendam, ar-

ma commodant, ne hi quidem nisi ejusdem ferme, ac irreligionarii, habent pretii merces, easdem perpetuo nantias canunt: Neque jam tamen nisi de abusu tantum loquimur, alioquin enim iisdem objectionibus eadem responsa optime inservire, nemini ignotum est. Risane igitur, an lacrymis, dignum putabimus genus humanum nostrum, eadem hac occasione disciplinæ *Al-Calam* Saracenorum recordantes, quæ & illos ad suæ (at ejusmodi quæso!) revelationis cum ratione convenientiam evincendam *philosophicas* in promptu demonstrationes habere docebat? Nec minus gentilium Eruditi, idololatriæ patrocinari dogmataque sacrificulorum suorum, vel ipsum adversus DEUM, probare ausi sunt: Nostratum hodie quot fore existimas, qui æquo ferrent animo, si censuram in systemata Polemica eorum exercere vellet, vel stringendi vim argumentis quibusdam apodicticis denegare? Aut magnopere fallor, aut DEUM profecto facerent Atheum. Videtur vero non levis subinde differentia intercedere, inter domesticam, ut ita dicam, conscientiæ methodum, suis faciendi dubiis satis, & philosophicam illam, quæ in libris adhibetur. Perpauci videlicet religioni nostræ genuini & sinceri sectatores sunt, quorum superne securitas dependet. Qui vel paulullum delicias virtutis, primisque labris prægustarunt, qui aliquoties jam experti sunt, discrimen interesse inter id quod malæ & quod bonæ actiones ad animi tranquillitatem conducunt; his haud facile istius tranquillitatis & securitatis suæ fundamenta cum splendidis periculis, aut subtilibus commentis verborumque inanibus ampullis, fore commutanda credimus. Fluctuantes sunt multi, qui & quid credant ipsi nesciunt & contristantur recordatione agendorum: Verum certumque rationibus, siue pro siue contra allatis, quid insit, pendere haud noverunt; huc modo, modo illic, tanquam ventis, feruntur.

Enim enimvero, tanta est, ubi vel nulla vel non serio medicamina quærimus, infirmitas nostra, ut cum confixos mox singulis quibus impetimur telis nos putemus, tum quoties isti nobis videmur, toties & mortuos credamus.

APHOR. XXXV.

Appellatio ad forum conscientiaæ tamen intellectus ratiocinia non excludit; Sed quomodo hic nos gerimus? Argumentis Physicis, Historicis &c. quæ Aphor. XXVI. indigitavimus, nulla stringendi vis inesse dicitur, nisi quam ultimo a Metaphysicis mutuuntur, ad quæ demum omnia resolvuntur (Cfr. sis nihilominus Aph. XXVIII.). Voluntas sola nostris in castris militans nihil efficit, nisi ab intellectu adjuta sit, & convictio requiritur, ut persisti in opinione & proposito queat: Ratiociniorum rejectio ad Fanaticismum deducit, qui tum in temporalibus tum spiritualibus non minus noxius est, quam religionis omnis negatio; cum Baylius aliique demonstrarint, ex superstitione quam Atheismo plura hominum generi damna fuisse enata. Tam exigua videlicet, quod in transitu notasse sufficiat, Atheismi est cum sana ratione & hominum felicitate convenientia, ut nulla adhuc respublica ostendi queat, ubi Legibus receptus fuerit, quare & nihil de ipso tantis exemplis probari potest, utpote quibus indolem suam prodendi hætenus occasiones non habuit; Satisque hoc ipso igitur probatum dedit celebris dubitandi magister, si etiam libera multitudini alicui inter utraque extrema optio concessa fuisset, adeo tamen ad religionem, eaque quibus innititur principia agnoscenda, naturam nostram esse formatam, ut ad malas quoque actiones palliandas, probabilia scilicet præferentes primo jamdum intuitu absonis apparentibus, zeli prætextum malimus, quam apertam impietatem improbitatemque. Ex veris autem principiis falsas homi-

homines conclusiones eliciunt, verique viam quærentes ad quævis deferri devia possunt. Tutiora ergo bonorum in corde motuum fundamenta scire optamus, principia & demonstrationes veritatum moralium quas dicat conscientia, nosse satagimus. Convictio haud obtinetur, si in primis mox perceptionibus subsistamus, ulterius progrediendum est, atque ab initio ad finem usque series consequentiarum percurrenda. Sed propius jam a meta remotis, in ultimis ad quas pervenimus notionibus, obex & murus quasi objicitur, quem supergredi nequimus. Parati essemus ad omnem scientiam omnemque certitudinem negandam, de omnibus dubitandum & in Scepticismum, qui in Philosophia idem ac in Theologia Atheismus est, incidendum; Verum eosdem quos ascenderamus gradus rursus descendentes, multa nobis neganda fore animadvertimus, quæ tamen vel manibus comprehendi possunt. Placet nihilominus quibusdam licentia, undique subtilitates circumspiciunt, & quæ ipsos interdum angit inquietudinem, alios laceffendi voluptate compensant. Innumera ita comminiscimus, & cujus quæso ingenium feracius esse poterit, quam hominis cui sibi ipsi imponere propositum est? An sensus etiam fallant, denique nescimus: Sensusne videlicet in propria causa judices sumemus, dicemusque, e. g. nonne ipse vides alii que omnes vident, recte te videre? Vel num a ratione potius consilia petenda sunt, ratioque nobis dictabit, rationis in omnibus decisionem esse pro optima habendam? Quid statuamus ipsi haud scimus; omnia falsa credimus quæ contradictiones important, & nihilofecius vix adhuc novimus, quid per contradictorium esse, intelligendum sit? Utcunque autem cum his omnibus sit comparatum, certum est, in summo hominum scientiæ fastigio frequentissima occurrere infirmitatis eorum documenta, & DEUS scit cogitationes sapient-

pietum vanas esse (Psalm. XCIV: 11. 1. Cor. III: 20.).
Hac sane agendi ratione Phantastæ non solum haud coar-
guuntur stultitiæ alicujus, sed et confirmantur potius in er-
roribus suis.

APHOR. XXXVI.

Recurrit identidem quæstio nostra, quid est ergo sa-
pientia hominum? quomodo comparata & cujus pretii,
tam quævis in genere quam hodie speciatim florens? Quid
perspicacis ingenii viri officium putabimus, qui bene per-
penſa re, totius Philosophiæ modernæ miserum revera in-
tellexisset habitum esse? Fluctusne in simpulo movere &
reformatorem se facere, errores in sectando, præjudicia jugu-
lando, rumoresque excitare jure teneretur? Immo hoc forsan.
Ego vero, si hujus in loco essem, in omnibus quæ pesti-
feras & in articulis fidei hæreses non in crustarent, plane
tacerem, quiescerem. Multorum seculorum experientia &
novissime controversiæ Wolfianæ satis superque compro-
barunt, quam parum omnino id sit operæ pretium, in eru-
dito orbe Herculem agere & monstra debellare; quippe
quorum abjectissimum quodvis, pejus longe & periculosius
hydra Lerneæ hic est, minima sanguinis occisorum gutta
plura novorum millia, centies prioribus horrenda magis
atque tetrica, progengerante. Præterea quoque iniquum
valde & ingrati putarem animi, citra omnem necessita-
tem, non ignotis modo, sed amicis etiam, fautoribus &
Promotoribus optimis molestum me præbere, & media ut-
ut luce, at secure tamen dormientes, ad arma bellicque
perferendos labores provocare, ceu quorum, magna ex par-
te, diutina sub pace delverudo fortassis jam eos cepit:
Dum vivunt, potius dicerem, otio fruantur, mortuorum-
que itidem *molliter ossa cubent*. "Avec aussi peu de rai-
son, ait Fontenelle, qu' en ont les hommes, il leur faut
autant de préjugés qu' ils ont accoutumés d' en avoir.
Les préjugés sont le supplément de la raison; Tout ce
qui

qui manque d'un côté, on le trouve de l'autre." Neque hunc agendi modum aliorum tantummodo commodi ergo eligerem, sed & propriæ utilitatis insimul atque famæ curandæ bene memor; Certum enim est, in controversiis Eruditorum tantum non omnibus, felicissima etiam ingenia hoc ultimo denique fatum manere, quod eleganter non minus quam solide recentiorum aliquis patriæ nostræ Maronum his expressit verbis: Gudomlighetens högd ditt djerfwa snille delar, Men på den jāmna väg där dāren sällan felar, Du gör ett plötsligt fall. De Chr. Thomasio ni fallimur refertur, quod causam aliquando, cur Lectiones privatim lingua vernacula inchoatas, publice non nisi Latine continuare vellet, hanc prætulit: "aniculas opificesque forte in Auditorium venturos & cujusmodi quisquiliis atque ineptiis Eruditi tempus tererent quæstumque facerent perspecturos." Id unicum ad hæc adjicere non pigebit, quæ sic de Eruditis differimus non nisi vulgares de omnibus in genere hominibus veritates esse. In aliis, nota illa observatio occurrit, multo subtiliorem sæpe callidiorremque ac revera est, mundum supponi solere. Quod sicut in majoribus ita & in minoribus negotiis accidit: certant Historiæ, antiqua & recentior, utranque plura exhibere hujus rei documenta valeat? Quidam magni eventus sunt quorum in chirothecis, litteris permutatis, somno intempestive impedito e. i. p. genuinas causas invenimus; plures adhuc multo leviores habere origines potuerunt, quos summæ tamen eorum qui rebus præsunt sagacitati atque peritiæ deberi, jam & imposterum tuto licebit credere. Pauci videlicet Ministri (veniam verbo exoramus) sunt, magno cum Oxensjerno ingenue fatentes: "quantilla prudentia regitur orbis"!

APHOR. XXXVII.

Recensitis jam dotibus, quibus a natura præditus esse debet Eruditus, explicatoq; quantum ad institutum opus est, quomodo a genuino solum cujusq; doni usu laudes & merita ejus dependant, facile perspicitur, quid igitur hoc nomine imprimis intelligatur? Promiscuas afferemus de eruditione in genere observationes. Clarum est, utilitates ejusdem haud eo absolvi, ut certi tantummodo homines sint, ingenio, rerum notitia & singulari præstantia ab aliis distincti. Finis ob quem vivit homo, ratione ipsius est felicitas; ad quam obtinendam cognitio requiritur, quid illa sit? Condicio autem nostra valde corrupta est, multaque impedimenta, quominus felicitate optata potiamur, cum quoad corpus tum quoad animam adfunt. Illa varii sunt generis, hæc vel ut ad arctam virium intellectus circumscriptionem natales referentia, vel ad perversam & ad mala propensam voluntatem, considerantur: unde proveniunt ignorantia & negligentia, desideria temeraria & affectus immodici, damna lucri loco reportata. Qui ejusmodi vero impedimentis, sive intra nos ipsos sive extra existentibus, tollendis, sibi & aliis ab iisdem liberandis, operam dat, mediis genuinis hunc ad finem conducentibus studens, plus minusve vocatur Eruditus, prout longius vel propius a meta est remotus: Cumque nimis adhuc generalis hæc descriptio videatur, distinctionis ergo major, quam quæ in vita communi vulgo obvenit, cognitionis gradus requiri solet. Clare apparet, omnibus scientiis tantum, adeoque nec majus nec minus, pretium esse statuendum, quanto majorem suam minoremve operam ad communem finem obtinendum conferunt. Eas e contrario quæ nihil ad eundem juvant, utcumque illustria virium suarum documenta iisdem ingenia hominum dederint, ut-

cun-

cunque admirandas res præstiterint, nihilo secius, aut per se aut ob conjunctum sibi abusum, noxias inutilesque fieri.

APHOR. XXXIIX.

Genuinum ergo decet Eruditum, omnes ejusmodi noxias artes rejicere, utilissimarum etiam quarumlibet abusum abhorrere; neque in hoc sine delectu cæcique tantum ad instar secutum dominantem seculi sive veram sive falsam sententiam, sed certitudine ductum distinctisque indolis ipsius rei ideis innixum. Ex altera parte nihil eum oportet, quod in se utile est, præjudiciis, odio, invidiæ partiumque studiis deditum, cerebrosum aut incerto quodam mentis impetu abreptum, unquam damnare. De principatu contentiones, quæ inter diversas scientias earumque cultores agitantur, haud minoris stultitiæ signum putet, ac invidas inter aliorum aliorumque vitæ generum homines in societate civili altercationes. Cujusmodi quidem litigia, non modo commune quoddam, singulis qui singulas disciplinas excolunt, vitium sunt, sed & in duas præprimis factiones, sibi invicem oppositas, easdemque iterum in minores subdivisas, universa pene respublica litteraria discissa est. Tertium & intermedium genus sunt, qui (prout Participia in Grammatica) cum peculiaris esse classis videntur tum subinde ad alterutram priorum referre se vel referri sivevere. Principes primæ factionis, vel illi saltem in quos plurima ingeruntur adversariorum tela, Metaphysici sunt; cæteri Logici, Morum doctores rel., una cum quibusdam qui interdum proprii esse juris volunt, interdum a Metaphysicis pro feudatariis habentur, ut Psychologiæ, Theologiæ Naturali e. s. p. dantes operam. Mediam classem, eorum qui vel sub alterutrius duarum militant umbone, vel quos illi ab altitudine fastigii sui, ceu viliora se lon-

ge infecta despiciunt, quo hi intellecto exasperantur & regnum habere peculiare videri volunt, Litterarum Elegantiorum cultores constituunt. Alteri parti nunc Mathematici, nunc Historiæ Naturali studia sua consecrantes, duces se præbent; post quos Physici, conterminis utrorumque possessionibus occupatis, inter utrosque habitant: Has etiam ad cohortes pertinentes, earumque se clypeis tegentes insuper sunt Mechanici, Oeconomi, Chemicæ &c. Ambabus autem factionibus assidua invicem bella sunt. His adversarii sui non nisi stulti & haud compotes mentis somniatores appellantur, inutiles societati & ignava prorsus opera homines. Ab illis vicissim ipsi vocantur genus bipedum nihil nisi quod manibus præhendere datur intelligens, nullius rei alius perspicuus usus nisi quæ immediate per thaleros & denarios calculari potest, sensuales bestię quibus ultra quam nasus porrigitur nec ratio suppetit. Communiter tamen primæ classis rara admodum victoria est, cum alterius a partibus optimates & auctoritate valentes stare soleant; quippe quibus, sicut omnium pene in genere mos hominum est, ea maxime non possunt non æstimari, quæ oculis usurpare possunt quorumque facillime ad reipublicæ suasque utilitates promovendas operam detegunt (Cfr. sis Aph. XXXI.). Vulgarem nimirum consuetudinem receptam esse, in his aliisque ejusmodi disquisitionibus, inimica pars conqueritur, incolarum numerum opumque abundantiam pro solis, ex quibus regni alicujus potentia dimetienda sit salusque civium promoveri dicenda, regulis habere. Talem itaque regnandi artem fingi, quæ major equidem hominum multitudo obtineri videtur (tametsi & hoc, si sollicite magis examini res subjiciatur, valde obnoxium dubio sit,) sed ejusmodi sane hominum, qui nec ad gloriam Creatoris, nec ad suam aliorumque veram felicitatem promovendam idonei sunt, nec in regnum

gnum cœlorum intromitti possunt, nec in terris esse utiles; quorum nec in bello centum amplius millia eandem ac virorum antea sedecim vel viginti, operam præstant, saltem non nisi quatenus cum sui similibus rem habent; nec major in pace industria est. Circa utrumque genus nihil etenim norunt nisi molliter delicateque vivere, & sustentatio igitur eorum, sit vel decies etiam abundantior reddita sive publica sive privata unde alendi sunt copia, molestior & difficilior multo evadit, quam majoris numeri olim fuisset, facultatibus licet longe tenuioribus existentibus. Valer hoc scilicet primo de optimatibus; sed & pari obtinente proportionem ad mediocrem infimamque sortem extenditur (Cfr. sis Aph. XXIII.). Ubique homines ut animalia considerantur, quorum tota felicitas solis obtineri sensualibus bonis queat; ut media tantum civitatibus conservandis destinata, quasi harum ergo illi creati, non vero illorum gratia hæc institutæ essent.

APHOR. XXXIX.

Sunt qui, nescio quam & cujusmodi venditantes sapientiam universalem, eos contemnant, qui certas tantummodo scientias, vel earum quoque certas duntaxat partes, excolendas eligunt. Quas respectu sui ipsius heic observandas Eruditus habet regulas, eas infra commemorabimus. Judicaturus de his rebus, perpendat necessum est, qua ratione perceptiones seu ideæ universales oriantur (Cfr. sis Aph. XXVIII.); Quod quidem, cum in qualibet in specie disciplina tum in pluribus simul sumtis, earumque inter se invicem nexu intelligendo, pari modo requiritur. Sed & causas prolixitatis scientiarum (Aph. XXXI) nosse oportet. Neque enim cum Litteraria quam aliis rebus publicis aliter comparatum est: Ad omnem in genere civitatum administrationem, diversarum quæ totum constituunt

partium noticia requiritur, & qui de universo orbe erudito sententiam ferre vult, tam in variis quæ inibi tractantur scientiis versatus esse debet, quam specialibus quæ ad quamlibet partem pertinent argumentis. Quo vastior in utroque casu noticia ejus peritiaque est, eo sane accuratio-
ra de singulis judicia feret; ob arctos autem intellectus nostri limites sæpe accidit, ut confusa rerum non bene perceptarum collectio instituat, nec iusta in colligendo observetur proportio, sed in quibusdam curentur levissima quævis, in aliis potissima quoque negligantur; unde fit, ut multi operosissimo licet adhibito labore, haud eo secius valde inepti sint. Hoc tamen nihil obstat quominus, in genere dicendo, illi Eruditorum qui singulis tantum partibus industriam suam consecrant, non minoris sint utilitatis quam cæteri, atque jure ideo comparentur artificibus inferioribus, quorum est minutiora elaborare, ab aliis postmodum, ut totum opus perfectum reddatur, apte componenda & ad genuinos disponenda usus. Tametsi equidem illi quam hi excellentiori ut plurimum ingenio videantur præditi esse debere, inde tamen non sequitur revera quoque tale id eos habere. Ita enim est, si cum Eruditis siue artificibus, totaque insuper illa, quæ magnopere adeo prædicatur, melioris deteriorisque sortis hominum distinctione, comparatum, ut ii qui in certis modo partibus versantur, si plures simul tractare voluissent, atque infimi, si in potiorum circumstantiis locoque fuissent positi, sæpissime longe his meliora præstitissent. Cum utilitas communis id svadeat, ut quidam quibusdam duntaxat & levioribus se occupent, hi profecto gratum a reliquis animum exigendi jure gaudent, minime vero contemni merentur, quippe quibus justissimæ rationes dicendi sunt: "aliis inserviando consumimur," vel illud Virgilii: "sic vos non vobis." Quomodo videlicet insignia illa præclaraque in variis disciplinis variorum systemata haberemus, in Historia Ecclesiastica Litterariaque,

in Antiquitatibus &c., nisi ab aliis prius seorsim elaborata particularia argumenta fuissent? Sic & illi laudem merentur, qui totam per vitam nihil faciunt aliud, quam lingvis navant operam, quamvis certo respectu cum eo componantur, qui omnem rem suam in clavibus coëmendis consumeret, nullam ipse habens arculam, aut pecunias quibus condendis eadem indigeret. Nec dissimiliter qui in auctore aliquo antiquo illustrando, vita Eruditi unius tantum describenda, membranis cum blattis tineisque luctantibus luci restituendis, eruendis e terra cultris sacrificis nummisque rubigine exesis, putridis urnis ossibusque &c., ætatem terunt, ipsi quoque utiles se præstant; pene dixerim qui vasti voluminis commentarios exarant de crepidis Romanorum vel cauda Bucephali. Wolfianorum nempe in castra transfugere animus propemodum jam esset, sollicitæque subtilitates undiq; circumspicere, quibus egregia imperfectionis in partibus, ad perfectionem totius absolvendam, opera demonstraretur.

APHOR. XL.

Licet autem ita eos, qui certis solum scientiis scientiarumque capitibus elaborandis se tradunt, laudandos esse putemus, inde tamen, si hæc cum aliis rei momentis simul sumantur, haudquaquam sequitur, eorum furorem excusari, qui immodico ducti unius, cui ipsi student, disciplinæ amore, quæcunque demum illa sit, non solum nunquam nimis excoli eandem posse statuunt, sed & omnes singulique homines huic unicæ ut se consecrarent, valde exoptare non dubitant; Cujusmodi præposterus zelus, certis adjutus circumstantiis, non exigui temporis periodos effecit, quibus quasi quadam insania mortales agitati, solas, cum cæterarum neglectu, has illasve scientias ubique crepare svererunt. Dialectica ætas Scholasticorum & secula duo, unum Criticum, Oeconomicum alterum, notæ res sunt; Speciales regnorum rerumque publica-

blicarum historias pervolventibus, plurima exempla adhuc alia occurrent. Damnum in eo est, quod non modo parum sic utilitatis quam nobis pollicemur obtineamus, sed & innocentēs scientiæ invidorum calumniis exponantur, quæ postquam singulæ singulis temporibus regnarunt, tanto majori postea contemptui sunt. Confusio quoque & variæ turbæ in muneribus exoriuntur, dum quilibet, quod suum est posthabito, gustum sententiamque dominantem sicut torrentem sequitur, sive congruat hoc studium cum iis rebus, quæ præcipue curæ ei esse debent, sive non; Quod sane a genuinis scientiarum cultoribus minime probatur. Sunt tamen qui contendunt, stultum ejusmodi fervorem ad communem utilitatem promovendam conducere. Sed paradoxa, ubivis & in genere, periculosa sunt, meliusque esset, si minori cum sagacitatis specie, prudenter magis loqui homines discerent. Saniores semper necessariam opinionis suæ explicationem addunt, vel ex ipso verborum sensu, nexuve periodorum, clare videndam sistunt, quos quidem, sicut alias nullibi, ita neque heic ob oculos habemus; Cæteri, etsi nullius etiam alius essent culpæ rei, ob ambiguitatem tamen, aut animi levitatem, vanam curiositatem vel insolita sine discrimine quævis venandi pruritum, vituperandi sunt. Sic e. g. luxus utilitas prædicatur, varii in genere inordinati hominum affectus laudantur; si sana ratio ubiq; regnaret, nihil omnino in mundo agi aut fieri, sive boni sive mali, posse dicitur; integram civitatem, solis prudentibus & solidæ cognitionis rerumque peritiæ civibus constantem, infelicem futuram; & nescio quot non similia, ubi veteres sententiæ, novis indutæ vestibus, eximia, si superis placet, ingenii aciei documenta venditantur. Nec enim aliud ullum tam vulgare est, quam ad mali necessarii per se & absolutam utilitatem ex hypothesi conclusio, ubi nimirum malum istud omnes, quas cæteroquin excitare valer, turbas movere jam prohibetur, vel ubi ad bonum finem per Divinam providentiam directum est; cujus pro-

inde, tanquam sapientissimæ, exemplum itidem homines virtute & ingenio præditi, majori minorive in administratione sua, venerabundi recte imitantur, quantum quidem ab hominibus fieri potest. Quoad hujusmodi vero quæstiones, quibus in examinandis diutius nobis morari non permittitur, ut fundamenta atque principia, ex quibus maturiora judicia, notatis notandis, formari queant, antiquissimas quasdam, simplicissimas, ubique comprobatas & a quibusvis facile agnoscendas veritates commendabimus. Hæ variæ sunt. Non facienda mala, ut eveniant bona; consequenter nec promovenda, probanda, laudanda. Utilitates quæ ex stultitia aliqua redundant, forsan alio etiam modo quodam, obtineri poterunt. Multa sunt, quæ magna adhibita attentione multisque curis, usum quidem aliquem præstant, sed & ubi opera temporeque melius collocatis, dimidia laboris atque molestiarum parte, duplo majus lucrum potuisset aliter parari. Si immodicus fervor subinde boni quid produxit, hoc tamen bonum forte sine quoque eo, modum observando debitum, assequi valuissimus. Exigua vel externe tantum insignis visa utilitas, cum majori, quod intus latet profundiusque radices egit, damno comparanda non est. Omne quod hic superabundat, id illic necessario deficit. Si damna, si abusus evitare omnino est impossibile, si nova quam antiqua stultitia haud melior, atque vicissim, tum vero modo solum rationeque agendi novis, nihil lucramur, (quibus & ipsis præterea propriæ & peculiare molestiæ semper sunt unitæ) nihilque in mutatione, de quo gloriemur, habemus. Aliquid posteritatis ergo facere tenemur, & hæc rursus gratum nobis animum exhibere: Nec tamen unice liberorum suorum gratia parentes vivunt, inprimis, si se ipsos stultos faciendo, his sapientiam e-

mere debere quis diceret; cum etiam incertum sit, an satis prudentes olim evadant, qui lucrum ex damnis majorum capere queant. A. i. p. Has regulas & similes, qui sagaces perspicacesque inter homines sunt, contemnere solent, cum malos nos inveniunt, peiores adhuc tamen depingentes, nostrisque infirmitatibus ad sua pallianda vitia abutentes.

APHOR. XLI.

Facile ex Aph. XXXIX. intelligitur, optime sibi consulturum esse Eruditum, si totum illum vastissimum eruditionis campum pervagari haud instituat, sed quasdam tantum scientias imprimis sibi curandas eligat. Quo quidem haud prohibetur, in cæteris quoque modicos facere progressus, cum id non solum licitum, sed & utile atque necessarium sit. Talis enim scientiarum nexus est, tamque varii in vita humana casus solent accidere, ut ægre omnino certarum scientiarum notitia utiliter frui queamus, sine permultarum simul aliarum cognitione. Illorum itidem, qui peculiaribus tantummodo partibus eruditionis student, vana esset opera, nisi alii forent, qui, quæ hi separatim elaborarunt, postmodum conjungerent; quos igitur oportet in pluribus specialibus disciplinis haud perfunctorie esse versatos, ut rite quarumvis distingvere apteque componere argumenta possint. Sed hic bene opus est vires suas nosse & prudenter tentasse; rara prorsus inter mortales virtute. Quidam nimirum adeo de se ipsis nullas fovent ambiciosas opiniones, ut desperabundi potius animoque dejecti sint; quorum tamen haud magnus est numerus. Alii tanta spe & confidentia, de eximia ad omnem rem aptitudine sua, maxima quævis præsumunt, ut nihil omnino, quod nimium sibi sublime sit, videant. Singulos jam Eruditorum recensere, quos ambitio polyhistoria seduxit, stultus hoc loco foret conatus; quippe quod

solum argumentum vastissima postulare volumina, Leibnitius, Newton & Wolffius ex recentioris ævi, quin antiquiorum quoque complurium ætatum Philosophis, summi habentur Heroës: Quod de tantis vero loqui viris nos audeamus, id proprio neutiquam ductu facimus, aut nostram de istis rebus judicandi peritiam venditamus, sed vulgarem solummodo sententiam sequimur & sagaciorum vestigia premimus. Wolffii cum neutrius forte priorum dotibus ingenium exæquandum est, & nihilominus inter rarissima connumerandum: Multa statuiffe multisque se rebus immiscuisse accusatur, quæ si reliquisset intacta, melius fecisset. Newton ubique in Eruditorum republica Divus saluatur, in Mathesi certe Physicaque auctoritatem ejus in dubium vocare, piaculum & crimine læsæ Majestatis pejus quid creditur, levissimæque pœna, qua tanto se ausu miser quis dignum fecisse putaretur, ea quidem esset, ut ad nosocomium ex cerebro laborantibus curandis inserviens deferretur, ceu qui Abderitanæ plebis pectora habentibus accensendus tribusque insanabile Anticyris videretur capite gaudens. Newton hic tamen honores suos merito possidet, quamquam superstitiosum uspiam cultum nec ipse sibi vindicaverit: Sive modestia ei sive prudentia suggererint consilia sua, gloria haud est invidenda. Observatum est, atque inter alia in controversia quæ cum Leibnitio ei intercessit, excellentissimum equidem & singulare plane ingenium eum habuisse, sed in certis tantum scientiis: Quod apud neminem saniorum ei dedecori est, cum non ostentandi se aut litigandi pruritu limites suos initio transgressus fuerit. Num vero semper æque prudentem, parique in cæteris etiam laude se dignum præstitit, alii judicent. Ex his conclu-

dendo, quæ nos quidem invenire potuimus, opinionem hic eligendi fundamentis, de nullo quam de Leibnitio potius statuere auderemus, quod diu desideratum illud *hominis universalis* tandem exemplum nobis ostendere valuisset. Ut jam de prærogativis ejus in arte conversandi, & hujus generis quibusdam, non dicamus, quoad scientias ingenium nactus fuerat ad omnia, quæcunque aggredi sibi placeret, aptissimum, nullaque eruditionis pars erat, in qua insigniter non esset versatus: Rarissimo simul fiebat judicii acumine, ut doctrina gaudens tam vasta, tam variarum rerum ideas haud unquam tamen confunderet. Ad summum mehercle, aut nullus præter illum alius, ascendisset sapientiæ humanæ cacumen, si lentius paululum festinare voluisset, commissisque sibi, supra quasi communem mortalium mensuram, donis, æque ac potuisset, prudenter uti. Nunc vero, cum omnibus istis tantis ejus tamque excellentibus ingenii dotibus, tota sua indigent arte panegyristæ, ad errores & nævos ipsius quamplurimos vel quodammodo depingendos gratis coloribus. Quid igitur naturali magis aut proniori hinc fluere consequentia putabimus, quam ejusmodi supernaturalibus ingeniis, qualia hic illicve Eruditorum quidam videri haberique cupiunt, nemoque pene est qui saltim reverà esse non optaret, nobis, dum in hac mortalitate versamur, haud opus esse? ideoque sapienter omnino ordinem rerum constituisse DEum & Creatorem nostrum Optimum Maximum; quippe qui alioqui non sane oblitus fuisset, excellentioribus naturam humanam dotibus ornare, quam quibus hodieque gaudere eandem observamus, si videlicet necessarium id perspexisset. Ergo cum "non omnia possumus omnes," sollicitè cavendum, ne "arcum intensio frangat." (Cfr. sis quoque Aph.